

15.562

УКРАЇНСЬКІ ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ

В ГАЛИЧИНІ.

В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТЯ.

(ЗАМІТКИ Й МАТЕРІЯЛИ).

ПОДАВ

МИХАЙЛО ВОЗНЯК.

*Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
тт. LXXXVII—LXXXVIII.*

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

УКРАЇНСЬКІ ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ В ГАЛИЧИНІ.

В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ЄТОЛІТЯ.

(ЗАМІТКИ Й МАТЕРІЯЛИ).

ПОДАВ

МИХАЙЛО ВОЗНЯК.

*Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
тт. LXXXVII—LXXXVIII.*

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

1р 20к.

УКРАЇНСЬКІ

ДРАМАТИЧНІ ВИСТАВИ

В РАЙОНІ

В ПЕРШОМУ ХІЛІ

(НАВІДНОМУ)

ВІД

М. С. ВОЗНЯКА

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35216

Українські драматичні вистави в Галичині

в першій половині XIX століття¹).

(Замітки й матеріяли).

Подав Михайло Возняк.

I.

Розвій українських драматичних вистав у Галичині стояв у своїх починах під впливом західньо-європейського через польські драматичні вистави і польську драматичну літературу; zarazom ішов він паралельно до розвою українського театру взагалі. Виравді український театр не переходив усіх тих фаз, які переходила драма в західній Європі, бо православна церква або ворожо віднесла ся до нього, або що найменше не допускала його до себе; одначе вагу драматичних вистав для культурного життя зрозуміли інтелігентні Українці скоро та вже в 17 в. школа львівського братства вибрала драму як спосіб релігійної пропаганди. Мабуть в полемічній цілі против унії перекладено грецьку трагедію, приписувану Григорієви Назіанзенському „Χριστὸς πάσχωρ“, та видано тільки „Верше съ трагедіи Христосъ пасхонтъ“ (Львів, 1630 р.)²).

Українські школи йшли за прикладом польських шкіл. Як у кождім майже місті давньої Польщі, де тільки осіли Єзуїти, відігравали без сумніву й ученики львівських шкіл зразу латинські, а потім польські діяльоти; одначе до нас дійшли тільки скупі звістки про такі вистави. Зрештою в отсій статі й не

¹) Читано на семінарі Проф. Д-ра Ол. Колесси.

²) О.м. Огоновський — Исторія литературы русской, ч. I, Львів, 1887, ст. 342.

ходить о повноту таких згадок, а тільки о виказанне, що пізнійші українські драматичні вистави в Галичині, які мали місце між иншим у мурах українського духовного семінара у Львові, продовжали тільки давню шкільну традицію, давнійші шкільні вистави.

Драматичне представлення устроїла шкільна молодіж на честь і прийняте архієпископа Івана Соліковського в червні 1583 р., а описує його консуль Вартоломей Зіморович у своїй хроніці міста Львова¹⁾. В тій самій хроніці стрічають ся ще два рази звістки про публичні вистави у Львові, під р. 1611 з нагоди здобуття Смоленська від Москви, а 1622 р. з нагоди свята канонізації Ігнатія Льюолі і Ксаверія. Більше ніж 50 осіб, не вчисляючи підрядних роль, виступає в штуці в 5 актах, переплітаній інтермедіями: *Rupsyma panna i męczenniczka, albo Tułydat przemienionu*. Відіграно сей діяльот у вірменській колетії у Львові 1666 р.²⁾.

У хроніці Дениса Зубрицького, оснований на документах архіву міста Львова, знаходить ся тільки в однім місці побіжна згадка про ученицькі вистави³⁾. Під датою 1711 р. пише Зубрицький, що львівських Жидів увільнено від обовязку позичати одіж студентам і ректорови міської школи до грання комедії. В єзуїтських школах, założених у Львові 1608 р., grano 1719 р. діяльот п. з. „*Facilis descensus Averni a Vitoldo, nuper imperii comite, mox carceris a sua sponte daemonis mancipio*“⁴⁾. Там же представлено діяльот: *Dziwne zrządzenie mądrości boskiej Rubikana, albo Szach-Nadira, króla Persji z pasterza i głowy łotrów na wezyrstwo i królestwo wynoszące*. Щоби почитити воеводу Климентія Браницького, відіграли ученики єзуїтських шкіл трагедію Андрія Филипецького: „*Leo filozof, cesarz wschodu*“.

Постійної театральної сцени або хотяйби зорганізованої театральної трупи не бачила Галичина до 1776 р. Що йно

¹⁾ B. Zimorowicz — *Historia miasta Lwowa, przez... konszula niegdyś tegoż miasta po łacinie napisana, a teraz na polski język przez Marcina Piwockiego przełożona*, Львів, 1835, ст. 235—236.

²⁾ Wł. Chomętowski — *Dzieje Teatru Polskiego od najdawniejszych czasów do r. 1750*, Варшава, 1870, ст. 81—84.

³⁾ Денис Зубрицький — *Kronika miasta Lwowa*, Львів, 1844, стор. 272.

⁴⁾ K. Estreicher — *Teatra w Polsce*, Краків, 1879, т. III, стор. 108.

в сім році для вдоволення потреб німецьких урядників — звісно, що 1772 р. прилучено Галичину до Австрії — прибув до Львова німецький театр Геттерсдорфа. Се був саме початок німецького театру у Львові, який субвенціонувала Галичина майже сто літ у значній частині з краєвих фондів¹⁾. Польська театральна трупа прибула до Львова перший раз аж 1780 р. під проводом Томи й Агнішки Трусколявських²⁾. Однак се трупа вибула у Львові ледви рік, бо не могла видержати конкуренції з німецьким театром і виїхала до Люблина.

Продовжуючи традицію львівських шкіл і під вражінням вистав польської театральної трупи, питомці українського духовного семінара, який недавно 1783 р. заснував цісар Йосиф II, давали кілька разів від 1794 р. в семінарських мурах драматичні вистави, розуміється, польські. На початок грали шкільні комедії Богомольця, бо в них нема жіночих ролей, а далі й інших авторів. Поміж питомцями, що брали участь у тих представленнях, визначався правдивим драматичним талантом питомець Йосиф Чернецький. Від 1797 р. оживилися ці вистави, почали частіше повторюватися і стягати до себе численнішу публіку з поза murів духовного семінара. Бо в тім році придбав семінарський театр нову драматичну силу в особі Івана Стоцькевича, що саме 1797 р. вступив на теологічний виділ³⁾.

Наділений літературним хистом, звернув Стоцькевич на себе увагу проф. Гана, що заохотив його посвятити свої спосібності польській літературі. Він переклав на польську мову віршами іділічно-сентиментальну поему „Der Frühling“ — Wiosna, poema Kleysta, видану 1802 р., а крім того перекладав і перероблював багато драматичних штук для семінарського театру⁴⁾.

¹⁾ Stanisław Replowski — Teatr polski we Lwowie 1780—1881, Львів, 1889, ст. 14.

²⁾ ibidem, ст. 14. Твердження Добрянського в Перемишлянині, ст. 68, повторене потім і в передруці в „Історії єпископів“, ст. 72—73 (Госаковський Василій), немовби „передь роком 1794 не было жадного представлення театрального въ польскѣмъ нарѣчію въ Львовѣ“, немовби „первый крокъ къ тому предиряли и здѣлали тогдашніи питомці общаго сѣменища въ томъ роцѣ“, неправдиве, як виходить з вище сказаного.

³⁾ Teatr polski, ст. 7—8; Stanisław Replowski — Teatr ruskі w Galicji, Львів, 1887, ст. 4; Перемишлянинь на 1856 р. ст. 68; Антін Добрянський — Історія єпископів, Львів, 1893, ст. 72—73; Wiosna, poemat E. C. Kleysta, Львів, 1802, ст. 62—63, передмова Л. Петкевича.

⁴⁾ Іван Стоцькевич уродився в перемиській дієцезії 1779 р. Скінчивши в вісімнадцятирічній віці життя гімназію у Ряшові, записався на

Зберіг ся зміст одної такої драми одноактової, перекладеної з німецького. Пепловський і Пяткевич дають її заголовок „*Lekko-myślność i dobre serce*“, а Добрянський „*Syn marnotrawny*“¹⁾. Представлявано її в останні дні мясниць, а головну rolę грав у ній сам Стоцкевич. Се історія молодого чоловіка, гуляки-сина, що позатыгав на імя свого батька численні довги. А що батько не мав звідки їх заплатити, тому посадили його до тюрми. Марнотравний син отямив ся; йому стало жаль батька, проте вступив до війська та прибирав там тільки грошей, що викупив батька з тюрми.

Про дальші вистави в мурах семінара згадує ся аж під рр. 1829 і 1830. В тих роках відбули ся в мясниці театральні вистави, що здобули собі тоді в цілім Львові голосну славу. Про сї вистави висловлював ся з великою похвалою сам директор тодішнього польського театру, заслужений також для польської драматичної штуки Іван Камінський. В мужеських ролях відзначили ся тоді питомці Ковальський, Шудлинський і Урицький, а в жіночих Слоневський. Кілько було вистав, хто займав ся ними, які грали штуки, Добрянський, що згадує про сї вистави, не говорить, на жаль, про се. Се одно певне, що ті вистави відбували ся у польській мові так само, як попередні, бо раз тоді був такий дух у семінарі, а друге за тим промовляє присутність польської публіки на виставах.

Дві дальші вистави відбули ся 1833 або 1834 р. В тих представленнях брав живійшу участь о. Онуфрій Ганкевич, пізнійший парох Вовча, турчанського повіту. Декорацій і костюмів випозичив питомцям на ті представлення директор польського театру Камінський, що й сам був присутний на них. Хорові і сольові співи подобали ся йому так дуже, що він почав навіть

львівський університет. Дня 14 липня 1803 р. покинув Стоцкевич семінарські мури та одержав небавком висвячення, а потім і парохію в околиці Дрогобича, де в цвітї віку, маючи ледви 28 літ, умер „той муж повний найкрасших надій“. Покинули ся по нїм поезії, які зберігає у себе „якась зависна рука“. Розумієть ся, писав їх у тодішнім „*języku ojczystym*“, читаний добре в польській літературі, передусім в письменниках золотого віку. Тому на студії польської літератури посвячував увесь час, вільний від станових занять. (Wiosna, 1822. Передмова Петкевича).

¹⁾ Рукопись сеї драми находить ся у д. Ів. Ем. Левицького. Чи не є ся драма перерібною драми, надрукованої у збірнім варшавським виданню 1794 р.: *Teatr polski czyli zbior komedyi drammy tragedyi* (усїх 56 томів).

вербувати співаків-солістів до свого театру та й обіцював їм добру плату. Хором управляв пізніший міністеріальний радник Григорій Шашкевич, що й сам мав дуже гарний тенор. У грі відзначилися звісні вже Ковальський і Слоневський, а крім того Ріпецький. Представляли штуку про Петра Великого в польській мові ¹⁾.

Шкільна традиція, вплив вистав польських труп і спольовані тодішніх галицьких Українців мали се в наслідку, що в українському семінарі відбувалися представлення довший час у польській мові. Та 1835 р. видав Осип Лозинський „*Ruskoje Wesile*“, першу систематичну збірку весільних обрядів і пісень. З тої книжки довідалися українські питомці, що український мужик має багаті завязки драматичної поезії у своїх весільних обрядах. І от повстала поміж семінаристами гадка відіграти в спосіб драматичної вистави мужицьке весілля з його піснями та обрядами. В роках 1837—1841 повіяло в семінарі свободнішим духом по уступленню з ректорства о. Телиховського, що стояв дуже на перешкоді розвійови сценічних представлень у семінарі, що не терпів ніяких вибриків і карав гостро за курення люльки та за перебирання себто відігравання питомцями маленьких звичайно імпровізованих штук, а радше гумористичних діяльностей. І видно, що ся невинна забава дуже подобалася питомцям, коли вони не покидали її поміж наказів і кар. З одним і другим ховалися по кутах, та мимо того, а може саме для того діяльностей, імпровізовані Мохом і його товаришами, робили дуже сильне вражіння на слухачів, нераз просто очаровували цілий семінар і давали на цілий тиждень тему до розмови ²⁾.

Під сю пору були в семінарі дуже гарні духові сили. Між питомцями було тоді декількох людей наділених сценічними способностями, з гарним акторським і ораторським талантом, а передовсім визначувалися між ними Мох, Кашубинський і Твардієвич. Вони передягалися часом за Жидів, мужиків, економів й інші подібні фігури та відігравали перед питомцями короткі гумористичні діяльностей, щось в роді давніх інтермедій.

Коли ректорство обійняв Яхимович, він не то що не перешкаджав інтелектуальним розвивкам своїх вихованків і не ка-

¹⁾ Ів. Франко — До історії нашого відродження, Зоря 1886, ст. 271 і 272.

²⁾ Ів. Франко — Руский театр въ Галичинѣ, Зоря, 1885, ч. 23, ст. 268 і 269; Perłowski — Teatr ruski, ст. 7.

рав нікого за се, але й сам заохочував питомців до устроювання формальних театральних вистав. Доси грали польські штуки. Яхимович завів виклад церковно-славянської мови й обряду, заохочував питомців читати церковні книжки¹⁾ і тим розбудив почуте можности українських вистав, а першою пробою української театральної вистави саме було відограння українського весілля з усіми обрядами та пречудовими піснями²⁾ — найправдоподібніше по книжці Лозинського.

Друга половина 30-х р. се той час, коли духовний семінар взяла таку живу участь в відродженню галицької України. В часі обнятя ректорату Яхимовичем уже опустили семінарські мури Маркіян Шашкевич й Іван Вагилевич, але в середині були ще Яків Гоковацький, Антін Могильницький, Микола Устиянович, Михайло Козанович, Михайло Вербицький, Осип Шухевич, Келестин Скоморівський (Долиняненко), Софрон де Витвицький і багато інших, що позанимали пізнійше більше або менше видні становища чи в галицько-українській літературі, чи в публичнім житті. Ректором був Яхимович тільки чотири роки, а то від жовтня 1837 р., коли уступив з того місця строгий і педантичний Телиховський, до р. 1841. В тім році зістав помієполітанським єпископом *in partibus* і львівським суфраганом, тому й уступив з ректорства.

Та вражіння вистави українського весілля на питомців було за сильне, щоби вона проминула безслідно. Тому хоч уступив ліберальний Яхимович, одушевлення до вистав не зменшило ся. Доказом правдивости сього твердження є оповідання про одну таку виставу д-ра Ів. Франка, яке записав він від учасника польських конспірацій 1842—1846 р., пізнішого урядника Товариства Кредитового земського у Львові, Аполінарія Стоковського. На пущення 1842 р. устроєно саме сю театральну виставу, на якій був присутний і Аполінарій Стоковський. Режисером був танцістр Пардіні, а костюми визичено семінаристам із польського театру. Вистава складала ся з кількох сцен, переважно імпровізованих. Представляли ярмарок, українське весілля і вибір рабіна³⁾.

¹⁾ Стефан Качала — Згадка за бл. н. Григорія Яхимовича, митрополита галицької Руси, выголошена въ Тернополи 1865, Львів, 1868, ст. 5. Про Яхимовича: Дмитро Вінцковський — Григорій Яхимович и современное русское движение, Львів, 1892.

²⁾ Крім д-ра Франка і Пепловського ще: Історія основанія и розвитку русско-народного театру въ Галичинѣ. Коломия 1904, ст. 5.

³⁾ У весіллі грав передусім знаменито свою ролю вїйт. І так прим. нагорілу свічку чистив він в той спосіб, що наперед втикав пальці за

II.

Завдяки недавнім учасникам семінарських вистав побачили галицькі Українці 1848 р. перші прилюдні театральні вистави у своїй рідній мові. На жаль звістки про такі вистави продирали ся тільки рідко до тодішніх часописів. Відбували ся вони в рр. 1848, 1849 і 1850. Розпочала їх Коломия. Там був тоді парохом о. Іван Озаркевич, батько пізнійшого посла також о. Івана Озаркевича, а дід письменниці Наталії Кобринської. З задатками артистичного хисту в своїй натурі і поривами до чогось вищого, чим се, про що загально думало наше духовенство, при незломній енергії, яку оживив іще 1848 р., не жалуючи трудів ні коштів, зложив гарну аматорську трупу, яка в червні 1848 р. дала на перше представлення Котляревського „Наталку

пазуху, отерши їх о голе тіло, потім прикладав їх до рота, а послинивши знімав „злодія“ зі свічки.

Вибір рабіна відбував ся в отсей спосіб: До старого рабіна приходить купа Жидів з молодим кандидатом на рабінську гідність і просять його, щоби перепитав кандидата. Він приказує їм втишити ся, виносить величезну книгу та кладе її на стіл. Кандидат стоїть і тремтить, а старий рабін муркоче щось, бере ніж, зажмурує очи й втикає його вістрем у книгу, щоби хто не думав, що він якбудь сторонниче хоче питати кандидата. Отворивши книгу ножем, він муркотячи читає, читає у ній, а потім каже:

— Ну, сину, ту стоїть таке питання: чому когут зажмурує очи, коли піє?

Кандидат увесь стрепенув ся, хапаєть ся за пейси, за бороду, махає головою і охає, що на його долю випало таке трудне питання. Його товариші підповідають йому підшентом — та один дурнійше від другого, що очевидно викликує серед слухачів вибух сміху. Далі кандидат надумав ся, випростовуєть ся і говорить:

— Heiliger Caduk! Я думаю, що когут піючи тому замикає очи, бо він уміє вже сю пісню на память.

— Добре, сину, добре! — каже рабін. І знову з попередніми церемоніями розгортає ножем книгу в иншім місці і проморкотівши завдає друге питання:

— А скажи мені, чому пес, заки положить ся спати, мусить обернути ся довкола?

І знову наступають турботні міни кандидата, підповідання Жидів, аж поки по глибокій розвазі кандидат не здобуваєть ся на відповідь:

— Heiliger Caduk! Пес постунає так тому, бо шукає, чи хто не поклав йому подушки під голову.

— Добре, сину, дуже добре!

Наступає третє питання такого самого глибокого філософічного змісту:

Полтавку“ в перерібі такі Озаркевича „На милуване нема силування“¹⁾).

Як прийняла публіка сю новину, найкраще свідоцтво того в листі Йосафата Кобринського до Якова Головацького з 8 червня 1848 р. „Сь театру иду, писав він, и зо мною кôлька соть Русинôв самых веселых. Не набувбысь на руском дивалѣ. Чудо не игра. — То инше дѣло чудо рôдне слово, видѣти народное дѣйствіе. Дѣвчина на вôдданію или на милованье нема силуванье нынѣ вôдогради на коломыйском театрѣ, есть то перероблено из оперы Украинской тобѣ свѣдомой. Писеньки дуже удалиси всѣм намѣ. Музыка дуже пишна — а Нѣмцѣ так зрусились, чтобысь казавѣ не Нѣмцѣ“²⁾). Постановлено, що кожного четверга, в день засідань Коломийської руської Ради, має відбувати ся українська драматична вистава. Тяжше мала ся справа в репертуаром. „Брате, просив Кобринський Головацького в тîм самім листі, присилай твои всѣ театры комедіи и трагедіи що лишь маешь, а и чѣм борше то перероблю абы було що грати. Есть у тебе Дмитро Самозванец-Ермак и пр. Скоро получишь сее письмо, бери посланця умисного и шли нимѣ книги яки маешь театральни минѣ до Косова. Стокми посланця а и его

— Коли два пси біжуть за заяцем, один білий з них, а другий чорний, то перед котрим з них утікає заяць дужше?

Яке питання, така була й відповідь:

— Заяць утікає дужше перед білим, бо думає, що сей роздяг ся до сорочки, щоби швидше бігти за ним.

Коли кандидат ось так знаменито відповів на всі три питання, старий рабін признавав його спосібним бути рабіном і його наслідником. Жиди піднимали радісний крик, заводили танець довкола нововибраного, який зі свого боку витав їх віршованою промовою.

На тій виставі був присутний ректор семінара й деякі каноніки, а також численна світська публіка з міста запрошена*). Крім хлопських ріль вела ся ціла вистава в польській мові так, що вистава українського весілля в часу ректорату Яхимовича була, здаєть ся, першою і останньою виставою в українській мові до 1848 р.

1) Про сю виставу: Зоря Галицка, 1850, ч. 23, ст. 137; Пчола, 1849, ст. 39.

2) Кореспонденція Головацького в Бібл. Нар. Дому у Львові, ч. 1254; Проф. Кирило Студинський — Кореспонденція Як. Головацького в літах 1835—1859, ст. 259.

*) Ів. Франко — Матеріали і уваги до історії австро-руського відродження 1772—1848. II. Оъяви русько-польського братаня 1842 р. Жите і Слово, Львів 1895, т. III, ст. 114—115.

заплачу. Лишь не забудь — Бо то идет о руское... Маєм уже 3 штуки на три театри наперед а далѣ не утнемъ? Але на Бога надѣя¹⁾.

І хоч як невинні були сї вистави, все таки стрічали ся з перепонами з боку Поляків. Про перекуплення актора натякнув у своїм листі до Якова Головацького о. Григорій Боднар, людина з претенсіями до поезії (під псевдонімом Жукотинський), що два рази відійшов з вистави „Дівка на відданю“ або „Намиловане нема силованя“ задоволений, як рідко коли з польського або німецького театру у Львові: „Я чувемъ же якогось підплатили були Актора въ самъ день завязаного комѣтету руского в Коломыи — 200 рс. — та мусѣвъ ся розхорувати! а відтакъ аж по́знійше на тиждни гравъ, коли не було мужиковъ и попобъ в Коломыи много!“²⁾ В тїм самім листі звернув ся з просьбою о драми: „Еслибисте мали яковыи драмати малороссійскыи то пришлѣтъ менѣ з ласки своєї, бо ш. Озаркевичъ просивъ мене дуже, би му якихъ дати, а овѣнъ (sic) переробивъби на нашу поточну мову на сцену Коломыйську“.

Під свіжим вражінням розписаної Мохою передплати на „Клекотинську справу“ удав ся до Рудольфа Моха знову о. Йосафат Кобринський з просьбою прислати йому один примірник „Клекотинської справи“, хотяй би коректурні аркуші, а будуть грати її в Коломїї, „поки не отѣхали актори“. До 30 липня 1848 р. відбули ся уже три представлення під проводом Лейстера. „Два рази представляли Наталья Полтавка, а раз — Жовняр Чаровник (Москаль Чаровник) сочиненія Котляревскаго — а набито було народа — якъ въ Зарваницѣ на празник св. Івана Крестителя“³⁾. Натяк на від'їзд акторів промовляв би за зорганізованням правдивої вандрівної трупи, та про неї нема ніяких даних.

В організації аматорської трупи помагав Озаркевичеві Микола Верещинський, що 1837 р. дав наклад на Дністрову Русалку, і коломыйський бурмістр Дрималик. У представленнях брали активну й пасивну участь не тільки люди різних станів, але й різних народностей. Крім „Дівки на відданю“, що найбільше любила ся коломыйській публиці і її представлявано

¹⁾ ibidem, ст. 260.

²⁾ ibidem, ст. 286. Дата листу 10. IX 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1298.

³⁾ Пор. мою замітку — Із кореспонденції Р. Моха (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. 81) ст. 169. Дата листу 12 жовтня 1848.

кілька разів у Колодні¹⁾, грали також водевіль Котляревського „Москаль Чарівник“ мабуть у перерібці Озаркевича п. з. „Жовнір-Чарівник“, здасть ся також дві інші перерібки Озаркевича: Квітчиного „Сватання на Гончарівці“ і Степана Писаревського „Купала на Івана“ п. з. „Wesilie“²⁾.

Одушевлення до аматорських вистав передала Ксломия столиці краю — Львовови. Ініціатором їх був знов Озаркевич. Від 19 до 26 жовтня 1848 р. відбував ся у Львові перший з'їзд „руських учених“. На збори прибув також Озаркевич з Колодні і привіз з собою видруковану в Чернівцях перерібку „Наталки Полтавки“³⁾. Заки відбували ся збори, зорганізував Озаркевич невеличку аматорську трупу, вивчив її свою перерібку та на закінчення зборів 26 жовтня „зроблено ученим руським несподівану приємність відограньом в вечер тогож дня руської комедіопери під назвиском: „На миловане нема силіваня“, котра враз з красними співами і танцями руськими дуже утішила всіх в багатім числі зібраних гостей“⁴⁾. Ся вистава відбула ся в однім із музеїв семінара, де збори мали свої засідання⁵⁾. Без сумніву ся імпровізована аматорська трупа складала ся з давніх учасників семінарського театру та з питомців українського духовного семінара.

З великим успіхом відіграли аматори вдруге ту саму штуку „ві второк по Михайлі“. Чистий зиск виносив 100 зр. і його призначено для Головної руської Ради⁶⁾. Ось що писав про се представлене Петро Далибор Головацький до брата Якова дня 25 листопада 1848 р.: „Рускій театр туть бѣду заводить. Вѣдданицю ще разь випроваджувалисьмо на сцену — а такь

¹⁾ Пчола 1849, ст. 39.

²⁾ Про сі перерібки згадує проф. О. М. Огоновський — Історія літератури рускої, ч. II, відділ 2, Львів, 1889, ст. 939; пор. також д-р І. В. Франко — Писання І. П. Котляревського в Галичині (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. XXVI, ст. 1—44); idem — Галицький „Москаль Чарівник“ (ibid. т. XXVII, ст. 1—22).

³⁾ Komedyo-opera. Diwka na widdaniu, abo na myłowanie nema syłowanie. Złożena w Kołomyi. Bez roku i місця видання, 8°, ст. 38+2. (Пор. Литературный Сборникъ, Львів, 1886, в. II, ст. 217; Ив. Ем. Левицкий — Галицко-русская Библиография XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36, № 419).

⁴⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 25, ст. 106.

⁵⁾ Литературный Сборникъ 1886, о. Оома Полянський, біографическій очеркъ составленный его школьнымъ товарищемъ, ст. 217.

⁶⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 32, ст. 134.

величаво, що намъ доконче хибань рускими акторами бути. Одні гонять насъ на сцену до Скарбка театру; другіи раять сполчитись въ товариство любовниківъ підъ Дирекцію актора Слоньского, котрій намъ зъ многими капіталами и всіми належностями прямо накидає (ся). Якъ буде, такъ буде; зъ минушого представлення далисьмо на Раду 100 зр., а собѣ по 30 зр. лишилисьмо; теперъ грати будемъ, але на свой дохѣдъ. Що маєшъ драматичного руского або московского, присилай — бѣйся Бога, таки заразъ по отриманю сего письма, но борзо, бо люди спокую не дають, хотять платити, кобъ лише дивитись ¹⁾). Одначе в Головацького Якова не було драматичнихъ штукъ; дві штуки забравъ Кобринський. Тому радить братови грати тимчасомъ „Справу Клекотинську“ — та просити Моха, щоби скоро написавъ щось иншого ²⁾).

Рудольфъ Мохъ і відзначивъ ся головню в тихъ виставахъ „światnym swoim talentem“, передовсімъ в комічнихъ сценахъ в сільського житя ³⁾).

За прикладомъ львівськихъ аматорівъ відіграли й перемиські Україні 1848 р. „в користь заведеня „Матери руської“ комедіоперу Котляревського: „На миловане нема силованя“ з випередженемъ піснi „Миръ вамъ, братя, всімъ приносимъ“ в чотири голоси ⁴⁾). Ся пісня стала від тоді національнимъ гимномъ Галицької України. Всіхъ такихъ виставъ мало бути в Перемислї в 1848 і 1849 р. коло 15, а одно з нихъ, здасть ся друге з черги відбуло ся 14 грудня 1848 р. ⁵⁾). Про зорганізованне перемиської трупи в листопадї 1848 р., одначе на більші

¹⁾ Проф. К. Студинський — Кореспонденція Як. Головацького, т. II, ст. 315—6. Листъ має дату 25. XI, 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1307. Згідно зі змістомъ листу Головацького стверджує і часописъ Polska за прикладомъ „Oesterreichische Correspondenz“, що українська людність сі вистави „jako nigdy niewidziane lecz oraz jako z tęsknotą spragnione zjawisko z entuzjazmem powitała“ (Polska 1849, ч. 31, ст. 132).

²⁾ ibidem, ст. 324. Дата листу 19. XII, 1848.

³⁾ Polska, ст. 132.

⁴⁾ Зоря Галицька, 1848, ч. 32, ст. 134.

⁵⁾ Зрѣяніе руское (Афішъ комедіо-опери Ів. Котляревського: Москаль Чарівник). Безъ подання року й місяця друку (в Перемислї, в еписк. друкарні, 1848 р.), на отвертїмъ піваркуші (пор. Як. Головацький — Дополненія къ очерку славяно-русской бібліографіи В. М. Ундольскаго“. Спет., 1874, ст. 54, № 356; Ів. Ем. Левицький — Галицко-русская Бібліографія XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36, № 407).

розміри, ніж у Коломиї і у Львові, подав інтересне оповідання безіменний біограф Томи Полянського: Зорганізувала ся театральна трупа під дирекцією пані Саарової, жінки губерніяльного радника й ц. к. окружного старости в Перемишлі (а рідної сестри пізнішого президента Державної Ради Смольки), а режисером театру був Іван Айталович Витошинський, тоді правник, а пізніше міністеріальний секретар. Театрального репертуару себто творів для руської сцени достарчували руські літерати перемиські, як з духовної інтелігенції, так і зі світської під проводом о. Томи Полянського, а то: о. Йосиф Левицький, духовник семінара та професор пастирського богослов'я; о. Юстин Желехівський, катехит гімназії; Іван Айталович Витошинський і Михайло Полянський, правники, тай інші. Вони перекладали польські і німецькі драми на українську мову. Кождий твір, заки приймлено його до представлення, переходив строгу критику пані директорки, тому й відзначали ся усі вистави особливою приличністю, що притягало публіку з висших станів як німецьких, так і польських, бо Українці вже з патріотизму ходили численно на українські вистави.

Музику для тих творів укладали Михайло Вербицький, тоді ще консисторський канцеліст, професор гімназії Гофман і директор хору латинського катедрального костела Льоренц (оба Чехи), Вінкентій Сервасій, директор хору руської катедральної церкви (Моравянин) — самі гарні знавці музики й композитори.

Жіночий театральний персонал творили під дирекцією пані Саарової Українки, Польки, Німки і одна Французка, а то: панна Сальомея Чайківська (Українка), пані Каспржиковська, жінка капітана польських військ з 1831 р. (Полька), дві панни Льоренц, дочки бурмістра міста (Німки) і панна Левицька, дочка гімназіального професора (Укр.); панна Мехович, сирота по священику (Укр.) і панна Панкевич, дочка директора народної школи (Укр.) й інші. Мужеський персонал складав ся з правників, покінчених богословів і екстерністів, що ходили на теологію у Перемишлі, а саме: Іван Айталович Витошинський і Михайло Полянський, правники; Іван Трешкович, Іван Кормош і Андрій Скородинський, слухачі теології; крім тих іще Михайло Вербицький, Корнило та Йосиф Раставецькі, діюристи при ц. к. повіті — всі три гарні співаки. Репертуар творили свободні переклади, як пр. Старий перевізник Петра III, Козак і Охотник, Проциха, Верховинці, також Котляревського „Наталка Полтавка“ і „Москаль Чарівник“ і інші.

Через ті вистави кріпшала українська народність і зростав патріотизм.

Протекторат української сцени з боку такої знаменитої і всіми дуже поважаної пані мав се в своїм наслідку, що кожда з тутешніх пань уважала для себе за честь взяти співучасть у тих виставах, хочби в роді статистики, „чтобы поощеголяти одѣяніємъ народнымъ, по фантазіи своей вкусно перестроенымъ. Любопытность собственная хорошему полу, увидѣти якъ той или иной до лица народный костюмъ, привлекало множество публики женской на представлення театральныи — а языкъ русскій въ нѣжныхъ устахъ хорошихъ дѣвушекъ не выдавался уже такъ грубымъ, якъ собѣ многиі представляли“. А передовсім чудова музика Вербицького робила українські вистави дуже популярними, а українські театральні пісні, співані по сальонах в супроводі фортеп'яну, ввійшли в моду ¹⁾).

Я нароком навів се цікаве оповідання в цілости, бо воно кидає гарне світло на тодішні громадянські відносини в Перемішлі. Про вистави перемиських аматорів згадує коротко також о. Юстин Желехівський у своїй Автобіографії, що знаходить ся в Бібліотеці „Нар. Дому“ у Львові. До тих представлень починав ся дечим і капітан Николай Ледухович, а саме тим, що на представлення і проби привозив пані своїм оригінального виду однокінним фаєтоніком. Інтересував ся тими виставами також єпископ Григорій Яхимович і підпомагав їх. На кожде представлення давав 10 зр. і „фунтъ кармельковъ для дамъ-актрисъ — даже удостоилъ одинъ разъ таковое представление своимъ присутвіємъ“ ²⁾).

Між перемиськими аматорами визначили ся передовсім в жіночих ролях: Сальомея Чайківська, Юлія Панькевич, Емілія Матічек і Кляра Левицька; в мужеських ³⁾: Іван Витошинський, Кормош, Трешкевич, Дрималик і Раствецький. Дат сих вистав не богацько звисних. Крім дати 14 грудня 1848 р., згаданої уже вище, звисні ще дати 2, 14 і 18 січня 1849 р. 2 січня представлено „Москаля Чарівника“ Котляревського та „Козака і Охотника“, перекладеного з німецького Іваном з Вукової, в переповненій салі. На загальне бажання задумали аматори повторити обі сі штуки 18 січня. На се безплатне представлення

¹⁾ Литературный Сборникъ, 1886, ст. 217—218.

²⁾ Автобіографія Ю. Желехівського, Кореспонденція Желех. в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, XXVI, ч. 155.

³⁾ Новины, 1849, ст. 10.

запросили міщан і поблизьких селян в тій цілі, „щоби їм показати, що руська мова самостійна й до найвишого розвитку й виображування спосібна“¹⁾. 14 січня 1849 р. мало відбутися представлення на дохід фонду будови руської церкви в Перемишлі²⁾.

Про дальші вистави в Перемишлі згадується в сучасній пресі аж в осені. Під режисерією Івана Айталовича відіграли аматори драматичної штуки перший раз по здавленню Маляр сполученими військами комедію в трьох діях: „Муж заманений“, перекладену Іваном Наумовичем з французької мови, з інтермеццями, (се перерібка Молієрової комедії „George Dandin“ звісна п. з. Гриць Мазниця) „досить удачно в хосен руської бібліотеки“. На дохід Перемиського міського фонду Інвалідів відіграли Перемиські аматори 13 жовтня одноактову комедію Коцебу: „Старий візник Петра III“, а 25 жовтня „комедіо-оперу“: „Проциха або Поплета (плотка) часом придасться“, в трьох діях, як і першу штуку осіннього сезону „в хосен руської бібліотеки“. Музику до пісень утворив „знакомий зі своєї штуки музикальної“ Михайло Вербицький. Подаючи її звістки, кінчить перемиський кореспондент ось якою рефлексією: „Так стараються ту Русини образувати свою мову й на драматичнім полі і показати світу, що до всього є спосібна, щоби тільки найшла ся принука; та се біда, що сеї принуки нема в нас, і висше поставлені Русини глядять на все холоднокровно“³⁾.

„Руські театральні представлення в Перемишлі багато причинили ся до розширення любови до нашої мови“ і „все мали повно всякої народности та стану видців“. Одначе потім, як посправляно вже „зрѣлищныи аппарата“ й дорогу розпочато дуже щасливо, загирили ся із незвісної причини. 1852 р. збирали ся в Перемишлі дати одну театральну виставу на погорільців Буцова, та з того заміру, здається, не вийшло нічого⁴⁾.

Скупі також звістки про театральні вистави у Львові 1849 р. При кінці ясениць 24 і 25 січня відбули ся дві вистави те-

1) Новини, 1849, ст. 10.

2) Афіш на сю виставу був такий: Зрѣлище руское. Къ недѣлю дна 14. сѣчня 1849 г. представлення буде любителями искусства драматического къ хосенъ оучрежденіа храма народнаго къ Перемишляни. Без поданя року й місця друку (1849 р.) на отвертій піваркуші (пор. Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Библиография XIX ст. Львів, 1888, т. I, ст. 46, № 536).

3) Галичо рускій Вѣстникъ, 1849, ч. 46, ст. 184.

4) Зоря Галицка, 1852, ст. 52.

атральні в пасторальнім музею українського духовного семінара. Всі ролі грали питомці. В суботу відіграно „Жовпіра-Чарівника“ Котляревського (здасть ся перерібку), якого „многочисленне зібрання з великим задоволенням приняло“. В неділю представили маленьку драму: „Згублена дитина“, яку переклав з німецької мови на українську Василь Ковальський¹⁾ і прислав аматорам. На кінець устроєно живий образ, що представляв вільну галицьку Україну. В глибокій задумі сидить жінка, а коло неї з одного боку Верховинець, з другого Подолянин, оба в кайданах, жалю і розпуці. Се поневолена Україна. Ангел сторож зближуєть ся в торжественнім поході і дивуєть ся зі сердечним пожалованнем українській неволі; зносить руки до неба та просить спасіння для України. Покритий чорною пільмою небозвід роззорюєть ся, кайдани спадають з нещасливих українських дітей, а вони наче з просоння встають і здивовані розглядають ся довкола. Ангел-сторож клякає, аби подякувати Всевишньому за свободу, дану українським дітям. Тимчасом входять інші Славяни: Хорват, Серб, Чех і Чорногорець, подають руки вільним Українцям і роблять так союз межі собою. А за куліс співає хор: „Мир, Словяни, вам приносим“ (Розумієть ся, се перелицьоване „Мир вам, братя, всім приносим“ Ів. Гушалеви́ча). На загальне бажання повторено живий образ²⁾. Сей живий образ се неначе просте продовження старої традиції шкільних містерій з їх аллегоричними фігурами, персоніфікованнем абстрактних понять і з необхідними кантатами на кінці.]

Третя українська театральна вистава у Львові з 1849 р., про яку маємо згадку в тодішніх часописах, відбула ся 15 мая підчас пам'ятного фестину в перші роковини знесення панщини. Місцем фестину був повзуїтський город³⁾. „Зрілище“ почало ся

¹⁾ Що се переклад В. Ковальського, зазначено на рукописи „Згубленої дитини“, яка находить ся в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, ч. LV 2. Саму рукопись, інтересну для мови і для перекладчика, друкую у додатках. Переклад Ковальського вільний. Німецький оригінал „Das verlorene Kind“ має такі особи: Lord Allhorst, William, sein alter Haushofmeister; Georg, ein Landmann; Arabelle, sein Weib; Tony, ihr Sohn, ein Knabe von vier bis sechs Jahren. Der Schauplatz ist ein offener Platz im Walde; im Hintergrunde das Meer. (Theater von August v. Kotzebue. Zwanzigster Band. Wien und Leipzig 1841, ст. 35—52).

²⁾ Зоря Галицька, 1849, ч. 17, ст. 100. Зі Львова.

³⁾ З цього фестину найінтереснійше, що того дня „руський парід подарував своєму цісареві в доказ своєї вдячності за одержані ласки

о 6 годині. Представлявано драму „одним писателем особливших дарованій в язиці руськім умісне на той день стихом сочинену, виставляющу превосходно красное состояние народа перед і після надання конституції“¹⁾. Кождий хотів бути на тій виставі, але місце, хоч дуже просторе, було переповнене та не помістило й половини тих, що бажали бути видцями. Ту були висланники від громад, зібрані з цілого краю на се свято, явив ся також губернатор ір. Іолуховський і багато державних достойників, були й російські генерали Чаадаєв і Сас, що тоді саме йшли на Угорщину. Виставлено Мохову драму „Терпен — спасен“. Вона пізнійше була друкована в цілости, але виривки з неї опублікувала „Зоря Галицка“ вже в 1849 р. в чч. 89, 90 і 93. Уже сі виривки показують її малу літературну вартість. Се не дуже вміла проповідь проти пиянства, в які богате тодішнє галицько-українське письменство. За те сам фестин дорого оплатив український нарід, бо видатки на нього виносили 9330·63 корон, в тім на „зрілище“ 362·70 корон.

(З одної звістки виходить, що були також аматорські вистави в Тернополі 1849 р. Кореспондент „Вѣстника“ тішить ся, що хлопці дуже гарно говорять по українськи та що вони „безъ розничьа народности всакихъ вывчють са декламацій, особанко поезій и драматическіи сцены нашихъ украинскихъ родимцевъ дже до сердца промолвають“. Тернопільці надіють ся, що в пущенне удасть ся їм, як се бувало в Тернополі від давніх літ, приготувати кілька драматичних вистав для місцевої і довколішньої української публики. Чистий зиск мав піти на заложенне української читальні або якусь иншу добродійну й загально корисну ціль²⁾. Чи з сих гарних одушевлених замірів вийшло що путнього — годі сказати, бо нема ніяких звісток про се.

по давньому звичаю велит-бохонець хліба й миску ярого меду“. Той хліб, прикрашений лавром і народньою хоругвою, тягнули на нарочно до того приладженім возі, покритім синьо-жовтими покривалами, з чотирма народніми хоругвами, 12 волів запряжених у синьо-жовті ярма, з позолоченими рогами. 24 висланників громад з 12 українських округів провадили ті воли на синьо-жовтих поводах, а 12 членів Головної Руської Ради, межи ними трьох священиків і 24 висланників з 12 руських громад провадили цілий похід з музикою на переді. Цілий похід із тьмою народу, з музикою і співом потягнув через ціле місто до губернатора. (Зоря Галицка, 1849, ст. 326).

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, ст. 327.

²⁾ Галиччо-рускій Вѣстникъ, ч. 69, 1849, ст. 282.

Виставами по містах заінтересувалися також і селяни. Без сумніву вистава на пам'ятній фестині з 1849 р. вбила в пам'ять присутнім селянам. І вже 1850 р. відмічує редакція „Галицької Зорі“ той відрадний факт, що „наші селяне мають вже поняття о театрах“. Вправді більше звісток крім одної мені не вдалося знайти про сільські вистави, але вони, здається, не обмежилися на тій самотній випадку. Маю на думці селян з Угринова (Жовківського округу), що самі з себе без ініціативи якоїсь інтелектуальної одиниці представили на площі коло пам'ятника знесення панщини „дійствие въ смыслѣ уничтоженія панщины — а то такъ докладно, такъ красно, же присутствующихъ тамже и просвѣщенныхъ въ удивленіе впровадили, на которыхъ прошеніе благоволили тѣ честніи господа, по вочернѣ и науцѣ катехѣмовой повторити“¹⁾.

(Однак на початку 50-тих рр. одушевлення до театральних вистав чим раз більше меншало й гасло. Про якусь українську виставу в Перемишлі в 1850 р. нема ніякої звістки. Є згадка в часописах тільки про одну виставу у Львові в 1850 р. Вона відбулася в українському семінарі 12 марта 1850 р.²⁾ Виставу дали питомці семінара в честь членів збору українських учених, а закінчив його знов живий образ, що представляв „Русинів посеред усіх Славян Австрійської держави в найкрасній згоді“. Розуміється, вистава закінчилася австрійським гімном³⁾.)

(Здається, найдовше задержалися вистави в Коломиї. В перших днях марта 1850 р. відбулися там три вистави. Перша вистава в гарно приладженій театрі „комедіо-опера „Сватане або жених навіжений“ виповнила салю по береги і вдоволила публіку дуже. Навіженого Стефанка віддав артистично ц. к. поручник полку охотників графа Сирмай Ляйтнер, що взяв на себе дирекцію трупи. „Чистий тенор Залуцького доказав, що може руська пісня“. У виставі брали участь і Німці Маєр і Келер⁴⁾.)

Здається, що саме ця вистава дала нагоду до повстання легенди про побут Квітки-Основ'яненка 1850 р. в Коломиї. Кореспондент „Галицької Зорі“, що скрився під криптонімом Ъ..., ось як представляє зародок цієї легенди: „По відігранні пред-

¹⁾ Зоря Галицька, 1850, ч. 51, Народное Торжество въ Угровѣ округа Жолковскаго въ день 3. Мая 1850, ст. 307.

²⁾ Після Вѣстника, 1850, ст. 58, ся вистава відбулася 14 марта.

³⁾ Зоря Галицька, 1850, ч. 22, ст. 130.

⁴⁾ ibidem, 1850, ч. 23, ст. 137.

ставленню одушевлена публіка стала кричати: автор, автор! — Аж ту вибігає автор! (?) — страх мене обіймив, чи Основяненко встав з гробу? — Ні, то знакома особа представила ся¹⁾. Чи грали тоді „Сватання на Гончарівці“ Квітки в оригіналі, чи в вище згадуваній перерібці Озаркевича, на що вказували би в заголовку слова „Жених навіжений“, чого не має оригінал, — не знати, бо на зміну заголовків дозволяють собі не то аматори, але й постійні сцени. Одначе сам кореспондент написав, що grano „оперу Гр. Основяненка під надписом: Сватання“. Так отже ентузіязм який заявила коломийська публіка для пок. Квітки (8 серпня 1843 р.), хибно відніс д-р Франко до Котляревського, пересуваючи пору сеї забавної пригоди на два роки скорше²⁾.

Друга вистава в Коломиї в 1850 р. відбула ся 4 марта. Грали: Аничка або на миловане нема силоване (перерібка Озаркевича). Ролю Петра віддав по майстерськи Качковський, а ролю возного Тетерваковського грав Санойца, що був „досконалий у своїм ділі“. В четвер 7 марта відіграно шутку: „Що не поможе наука, то поможе батіг“. На вистави ходили люди ріжних народностей і ріжних станів. І сї вистави — се головна заслуга Озаркевича, що „не щадив ні гроша ні труду при заведеню театру“³⁾.

Ще в 1851 р. відбула ся в українськїм семінарі вистава, але вже в здегенерованій формі. Як колись відігравання питомцями монольоїв, діяльоїв і лекших драматичних шук виродило ся в пустий сміх блазнів, авторів оди до табакерки чи „Mowu żydowskiej starozakonnego Rabina“, так стало ся і тепер з заініційованими виставами в духовнїм семінарі 1848 р. Ректор заборонив якесь „представленіє драматическое“. Одначе в часі виїзду ректора зі Львова проти виразному заказови наставників питомці дали сю виставу. Тому ректор повернувши до Львова, заявив публічно своє негодованне, що „зганблений языкъ русскій и корчемное представленіє мѣщанства русскаго питомцевъ, которыхъ родичи тому ч. сану принадлежать, такою горкостію наполнило, що разиря между ними самими ся обявила“⁴⁾.

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 55, ст. 332.

²⁾ Анекдоту про побут Котляревського 1848 р. в Коломиї подав д-р Франко в „Рускій театр“, ор. cit. ст. 269, а повторив в „Писання І. П. Котляревського в Галичині“, Записки Н. тов. ім. Шевченка т. XXVI, ст. 4. ³⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 23, ст. 137.

⁴⁾ Вѣстникъ, 1851, ст. 71.

III.

Вагу театральних вистав для розбудження народніх почувань, для розпалення любови до рідної мови та словесности зрозумів відомий діяч з тих часів Лев Трещаківський. На засіданню Головної руської Ради з дня 15 червня 1849 р. поставив він внесення в справі будови Народнього Дому, а мотивував його близише на засіданню 20 липня. Вказавши на потребу великої салі, заявив він, що в ній мали найти захист і театральні вистави. „Що кається зрѣлища, мотивував своє внесення Трещаківський, то знайдуть ся зъ початку любовники, котори охочо до того дѣла ся возмуть. Тое зрѣлище ще тую ползу будетъ мало, що кромѣ доходу грошового причинитися найбільше до обудженія народности, котра во Львовѣ и въ окрузѣ Львівскѣмъ и другихъ мѣстахъ доси такъ дуже притлумлена була; бо скажѣть, якіжже голосы тутъ во Львовѣ ся ѡдзивають? — Зрѣлище будить также и художества, естетику, нравність, розжене на Русинахъ тую п'ятьвѣскову тугу, котра му не позволяла доси слобѣдно навѣтъ и гадати. — Драматургія обудить писателѣй, историкѣвъ, музику народну и пр. зъ чого виходить, же зрѣлище до найпершихъ потребъ числити приналежить“¹⁾. Се й головна між иншимъ по думці Трещаківського ціль засновання „Народного Дому“²⁾. Один член аматорської коломийської трупи і режисер її задумував начеби в доповненню до проекту Трещаківського зорганізувати мандрівну українську трупу (може й коломийську зробити мандрівною) і просив Головну руську Раду о потрібне попєрте у правління, та хоч Головна руська Рада була навіть готова прийти йому з помочию³⁾, сього гарного заміру не введено в житє.)

Українські театральні вистави в Галичині завмерли на довгий час; здаєть ся, ідея панрусизму, яка головно спричинила десятилітній антракт, богатий в погубні наслідки для нашого відродження на кождім полі, приложила й до них свою тяжку руку. Не дивно, що без успіху полишили ся і „Декотри мысли о русскомъ театрѣ въ Львовѣ. Выимокъ изъ листу“⁴⁾.

Виходячи з того погляду, що скорше можна найти гроші на місце й урядженне театру, нїж способних акторів обох полів,

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, ч. 60, ст. 357.

²⁾ Вѣстникъ, 1863, ст. 378.

³⁾ Вѣстникъ, 1850, ст. 143.

⁴⁾ Вѣстникъ, 1850, ст. 147.

що були би в силі з успіхом віддати драматичний твір, висловив незвісний прихильник театральної штуки, може й член якоїсь аматорської трупи, ось які гадки в листі до Трещаківського: передовсім треба глядіти за талановитими аматорами будучої трупи й подумати над способами, як можна би справити для неї гардеробу на кілька театральних вистав. Тимчасом найдуться українські театральні штуки. Давши з десять представлень у Львові, могла би трупа переїхати ся по українських містах і місточках Галичини. Свою гадку мотивував тим, що у Львові нема так численного українського населення, що могло би довгий час або й цілий рік заповнювати театр і не буде зразу тільки драматичних штук, аби можна було представляти їх на переміну довгий час. З другого боку жие по містах і місточках східньої Галичини багацько Українців, що підуть радо на кілька українських вистав. Якесь число видців дадуть і сусідні села, а таким робом трупа роздобуде засоби удержати себе, справити інвентар і гардеробу, бо найде скрізь свіжу, охочу й численну публіку. Театральні вистави з одного боку розбудять дрімаючого народнього духа, а з другого виведуть на денне світло скриті таланти драматичних письменників і акторів.

Обіхавши протягом весни, літа й осени міста й місточка східньої Галичини, могла би трупа вернути на зиму назад до Львова, щоби з весною з побільшеним персоналом і репертуаром наново почати таку саму мандрівку. Заки Поляки дочекали ся величавого театру Скарбка, перший їх „ревнитель театральный Богуславскій вандровалъ такожъ по свѣтѣ“.)

Виймок з сього листу подав Трещаківський із заміткою, що „прецѣнь може и у насъ знайдется русскій Богуславскій, который би учрежденію театра русскаго ся посвятилъ, а надѣятись, що знайшолъ бы для себе поле стосовное и отповѣдное“. Вплинув би значний дохід, може найшов би ся і другий Блажкевич, але передовсім потрібний хтось, що заняв би ся виключно сею справою.

Вкінці просив Трещаківський прислати на його руки, як у кого находять ся „сочиненія штукъ театральныхъ“ пр. о Хмельницькім, Мазені, дівчині з Рогатина (звісна тема про Роксолану, яку потім обробив незугарно Якимович) і пр., а „одинъ изъ нашихъ краснорѣчивыхъ поетовъ пріймае на себе тую обязанность, народни штуки выробити“¹⁾. Кого треба розуміти під тим

¹⁾ Вѣстникъ, 1850. *ibid.*

„краснорічивим поетом“, Рудольфа Моха, Миколу Устияновича чи звісного вже нам Івана Озаркевича, годі сказати з недостачі докладніших звісток.

Незалежно від проекту зорганізованя вандрівної трупи автора листу до Трещаківського забрав голос в справі драматичних вистав в читальні, по празниках, соборчикех і т. д. Северин Шехович 1851 р., тоді ще ученик 8 гімназіяльної класи. Мотивуючи потребу отворення читальні у Львові, наводив він як один з доказів за отворенням читальні се, що в читальні могли би відбувати ся драматичні проби молодих талантів і такі проби уважав він найліпшим способом народнього підему, бо нині вони є завеликим доказом, „кільки можуть на умъ й сердце и быстроуміє вліяти“. За тими словами, які свідчать про вражіння, викликане аматорськими виставами на видців, радив Шехович завести драматичні вистави по приватних домах на вечерницях замість пустої забави, по празниках, соборчикях замість фантових ігор, карт і т. д. Бо й така забава не монотонна й користь з того велика. Підкреснув також, що до того всього надають ся передовсім історичні драматичні твори, бо „поле історії нашого краю широке, предметів до драматичних штук повне“, коли буде досить драматичних творів, тоді можна впровадити їх в прилюдне житє. Інтелігенція нехай дасть початок, а нарід сам видобувати ся ме з темноти. Такі історичні драматичні штуки повинні автори поміщувати в Зорі¹⁾. Підчеркування ваги історичних драматичних штук для розбуження національної свідомости і самоповаги викликало в перших галицько-українських драматургів декілька історичних драм, але, на жаль, таких, що не встигли дістати ся у репертуар, муєли на все покидати сцену.

Для галицьких Українців міг на разі заступити польського Богуславського й висше згаданий Ляйтнер, мабуть Німець, що, як сказано, хотів утворити мандрівну українську трупу, а Голловна руська Рада заявила навіть охоту допомогти йому в тім підприємстві. Ролю Скарбка²⁾ був би переняв клич „Народ собі“, та вбожество культурних засобів, недостача свідомости і своєї самосили серед народніх мас, а зрозуміння соціальних і економічних потреб народу в його провідників, некультурність

¹⁾ Гадка до „Гадки о рускѣмъ языкѣ“ (Зоря Галицка, 1851, ч. 20), ст. 165.

²⁾ Гр. Скарбек вибудував своїм коштом перший польський театр у Львові.

у загаду, патріотизм на словах, а в дійсності й продайність себе за готівку чи за вищі почести всім, тільки не народній справі у багатьох з тодішньої галицько-української інтелігенції — все те головню збочило нашу інтелігенцію 50 рр. минулого віку з простого та ясного національного шляху й спричинило десятилітній антракт в історії нашого духового розвою. Переривають ся живі зносини з духовим житєм України, з розвоєм її літератури, а як живою була звязь України з Галичиною при кінці 40 рр., видно се між иншим і з репертуару тодішніх аматорських вистав.

IV.

З репертуару аматорських вистав кінця 40 рр. подобали ся найбільше публіці драматичні твори Котляревського в перерібці о. Івана Озаркевича. Особливо перерібку „Наталки Полтавки“ грали кілька разів у Коломиї а богацько разів у Львові і Перемишлі¹⁾, а пізнійше театральна трупа Лобойка. Водевіль Котляревського представлювано у всіх тих трьох містах. Перерібки творів Котляревського „взяты зъ життя народного възволновали своїми меланхолійними мелодіями, своїми рускому народови свойственными пословицами и приповѣдками чувство народное зрѣтелѣвъ ажъ до восторгненія“²⁾. У перекладі на звичайну мову значать повищі слова, що перерібки Котляревського творів подобали ся задля їх глибокої національності, простоти та сильної етнографічної закраски.

Першу перерібку опублікував Озаркевич друком у Чернівцях латинською азбукою п. з. „Komedyo-opera Diwka na widdaniu, abo: Na myłowanie nema syłowanie (38 ст. + 1 нен. мал. 8⁰, на бібулястім папері). На другім боці першої картки подані osoby: Annyczka, diwka na widdaniu; Horpyna Terpełycha, jey Maty; Petro, kochanok Annyczky; Nykoła, dalekiy krewnyi Annyczki; Teterwakowski, woznyi, żenych Annyczki; Makohoneńko, silskyi Desietnyk.

Як „українську дівчину Наталку“ перехрестив Озаркевич на „дівку на відданю Анничку“, так і цілий твір Котляревського зьлокалізував, переніс його акцію на рідне йому Покуте, ввів до перерібки покутський діалект, замість українських пісень

¹⁾ Пчола, 1849, ст. 39.

²⁾ Новини, 1849, ст. 10.

повставляв льокально-галицькі — одним словом старав ся надати її льокальний коломийський кольорит. Аби мати зразок мови Озаркевича, наведу його „Віють вітри“.

Wijut witry wijut buyni az derewa hnutsi,
 Oy jak bołyt moje serce, słozy z oczyi l'lutsi.
 Traczu lita w samotnocy, myłoho nebaczu,
 Chiba tohdy polekszytmy jak sobi popłaczu.
 Chotmy słozy nep(o)możut, serciu lepsze bude,
 Chto szczasływyi w swoim żytiju po smerty nebude.
 Znaju ludyi, kotri mojej zawydujut doły,
 Czyż szczasływa ta byłynka, kotra zroste w poly?
 Szczo na poly i na piskach, bez rosy bez soncie,
 Tiazko żyty bez myłoho mojej hołowonci.
 Dety! miłyi czornobrywyi dety! obizwysi,
 Jak ja bidna w switi tużu, pryidy podywysi!
 Łetilabym ja do tebe, ta krylow nemaју,
 Szczobyś baczyw jak bez tebe z żalu wysychaju,
 Dokohoż ja prywernusi, chto mia pryhołubyt,
 Koly nema myłenkoho, kotryi szczyre lubyt.

Пісня возного: „От юних літ не знал я любви“ заступлена таким куплетом:

Abo pidu utopiusia,
 Abo w kamin rozibjusia
 Aby toje uweś świt znaw
 Że tia woznyi szczyre kóchw.

Полтавські шляхи замінені на коломийські:

Wydno szlachy kołomyiski, sławnu okołyciu,
 PoszinuYTE syrotoeczku bidnuju diwyciu,
 Chot uboha i prostaczka, a czesnoho rodu
 Ne wстыd mini szyty, priesty i nosyty wodu.
 Wy w żupanach i pysmenni, tak riwni z panamy,
 I jak że wam riwnatysi z prostymy diwkamy.

З пісні: „Дід рудий“ є тільки перша строфка, дуже незначно змінено: „Ой під вишнею“, а зівсім викинено: „Всякому городу нрав і права. Замість: „Ой доля людська — доля єсть сліпая!“ співає возний:

Ach ja nieszczęśliwyi, szczo maju dijały,
 Lubiū diwczynu, nemohu i wziaty.
 Nemožu i wziaty, bo zaruczenaja.
 Och doleż moja, dole nieszczasnaja.

Мало змінені пісні Наталки: Ой мати, мати! і Терпелихи: Чи я тобі, дочко, добра не желаю (Oj maty maty, serce nie uważaje — Czyż ja tobi dońko dobra neszukaju), а випущені: „Ей Наталко, не дрочи ся“ і терпет. Незначні зміни також у пісні: Чогож вода каламутна? Чи не філя збила? (Czohoż woda kałamutna, czy nie chwyli zbyła).

В другій дії збираєть ся Микола пристати до жовнірів, а не до Чорноморців. Тому й пропущена пісня: Гомін, гомін по діброві. Пісня Петра має такий вид:

Sonce nyzenko, wieczier blyzenko,
 Spiszu do tebe moje sordenko.
 Ty obitciela mene lubyty
 A ni z kym ynszym na wik neżyty.
 Serdenko moje, kołyśmy dwoje
 Żyły jak w raju, w własnim kraju
 Ale jak pryidu, tia nezastanu,
 Załomiu ruki, duszu wyzianu.

„Вітер віє горою“; „У сусіда хата біла“ мало змінені, а замість пісні: „Та йшов козак з Дону, та з Дону до дому“ — співає Петро:

Och doleż moja, doleż moja złaja,
 Czomuż ty ne taka, jak dole czużaja.
 Inszym dajesz dobre, a mene mynajesz,
 I szczo mini myle, toto widbyrajesz.

На свій лад змінив Озаркевич: „А я люблю Петруся“, перелицював і співний діяльот Петра й Наталки: „Підеш, Петре, до тієї, яку тепер любиш“. На рахунок національної свідомости травестатора промовляло би випущення пісні: „Ворскло річка невеличка“, як воно не впливало би з вимог, звязаних з локалізованням акції. Замість пісні Наталки: „Ой, я дівчина Полтавка“, що закінчує Котляревського оперетку, співає Анничка:

Chot ja diwka bidneńkaja, koło mene wjutsi,
 I bohati i pysmenni czerez mene bjutsi,

Ja jednoho Petra lubiu i szczyre i duże
Nay ich bude razem trysta, to mini bayduże.
Ja na Petra oziedała, a Petro miy luby,
Wybawiyw my duszu tiło, wid wiecznoi zhuby.

(Wsi razem spiwajut).

Treba si wraz weselyty,
Slozy naszi osuszyty.
Treba sobi prypimnuty,
Ne do smerty w nuźdi buty.
Naysi z nuźdy rozpukajut,
Kotri szczo złe zamyszłajut.
A my bidno prożywajmo,
Prykład druhym z sebe daymo.
Chto chce buty szcziesływyi,
Nayże bude i terpelywyi,
W Bohu ufnost pokładaje,
O bidnych nezabuwaje,
W Bohu ufnost pokładaje
Na bidnychsi ohliedaje.

Менше вдалося випала трагедія ролі возного Тетерваковського. Він говорить у „Дівці на відданю“ як галицький підпанок — Українець справді по українськи, але з домішкою „мосці добродзею“. Перероблюючи макаронічну прозу возного, Озаркевич обнижав рівень гумору таї іронії, якими пронизана проза возного.

Перерібка водевілю Котляревського „Жовнір-чарівник“ лишилася в рукописи так само, як перерібка Квіткиного „Сватання на Гончарівці“. Остання, здається, ідентична з „Сватанням або женихом навіженим“, відіграним 1850 р. в Коломиї. Зі всім певно була відіграна в Коломиї і друга друкована перерібка Озаркевича, хоч про се ніде нема згадки: *Komedyo-opera Wesilie abo Nad cyhana Szmahayła nema rozumniszszoho. W troch diystwiyach z śpiewamy i tańciami narodowymy, napysana w Kołomyi na wzór Stecka izdał Ioann Ozarkiewicz. (W Czernowcach. Napeczatano u Jana Ekhardta i syna 1849).* Під „взором Стецька“ треба розуміти оперу Степана Писаревського (Стецька Шерепері) п. з. „Купала на Івана“. (Харків, 1840), якої зміст такий самий, як і зміст „Wesilia“. Вага оперетки Писаревського в тім, що тут подані українські

обряди Купала та весілля в оригінальним виді з національними піснями ¹⁾.

Цікаво, що в Івана Озаркевича зайшла в 1850 р. повна переміна поглядів на народню мову. Обєдинителі також його зломил. І Озаркевич, який, як показали виписки, писав чистою народньою мовою, почав переробляти драми, писати вірші і переклав байки Езопа такою мертвою мовою і в такім мертвім дусі, що „Вишенський і Смотрицький супроти нього являють ся геть поступовійшими і під зглядом мови і під зглядом змісту“ ²⁾. В бібліотеці „Народного Дому“ у Львові находять ся рукописи двох його перерібок. Перша з них се „Dary predkow“ (№ 169), що й вийшла друком кирилицею в Чернівцях 1850 р. Друга се перший „oddil“ Rozwid-i Powist-i Dramatyczesk-oї w V oddilach na wzor Jaszowskoho izdal Ioann Ozarkiewicz Paroch w Kołomyi Roku 1850. Czernowci (N. 168). Ся перерібка, здаєть ся, не вийшла друком, принайменше доси не знають її бібліографи, тим більше, що перерібчик не мав гроший навіть на виданне „Даровъ Предковъ“, як показує се замітка на кінці рукописи тоїж перерібки: „Sije dılee uze od roku wyszlo, Bukwamy napieczatanne Hrazdańskimy w Czernowcach, — no isce zberaju po tilko broszyi abym ho wykupyty mohl“. Як мертва й неприродна тут мова Озаркевича, свідчить отся порада, яка находить ся на оборотах окладинок одної і другої рукописи:

„Ne płacz horko, druze wozlublennyi,
Pomny szczo Boh nuzdy twoja wydyt
Wrah twoy wskori padet pobizdennyi
Ty szczaslywyi — sowist tia ne wynyt.
Ne płacz horko, ne ley slez potoki
Na tiazkij czas duch wasny powije
Wozmy sebi toho do prytoki
Kotryi terpyt, a szcze Rymy sije“.

В „Rozwid-ї“, що написана віршами, як і „Дари предків“, виступають ось які особи з княжої доби: „Ruryk — kniaź Peremyszla, Wsewołod — kniaź Hałycza, Rozwida — doczer

¹⁾ Ближше порівняння перерібки Озаркевича з оригіналом неможливе з тої причини, що ні одного примірника опери „Купала на Івана“ нема в львівських бібліотеках, а мої старання дістати сю книжечку з Росії не осягнули бажаного успіху.

²⁾ Іван Франко — Етимологія і фонетика в южнорускій літературі, Коломия, 1894, ст. 24.

Ruryka, Wratisław — syn Wsewoloda, Romanow, Walko, Jarosław — Wojewody Ruryka, Zanka — przyjatelka (powirnycia) Rozwidy, Wasyluj — Wojewoda oddilu Woyska Ruryka, 1, 2 Woyny Wsewoloda, Fedor, Hryhory — Opryszki, Dworianyn i Zowniery. Дія відбуваєть ся у Перемишлі і його обводі. Можна думати, що Озаркевич сам страшною мовою своїх перерібок, які грали аматори, причиняв ся також до загирення з таким одушевленням приймлених аматорських вистав у Коломиї.

Тим самим, чим був Озаркевич для аматорських вистав у Коломиї, був Іван Айталович Витошинський для імпровізованих представлень у Перемишлі. Він був 1849 р. головним співучасником і режисером імпровізованої аматорської трупи в Перемишлі¹⁾. Одну свою вільну перерібку оголосив друком у Перемишлі 1849 р. Се „Козакъ и Охотникъ радоспѣвъ въ однѣмъ дѣйствію довольно лицованый съ нѣмецкого“. „Козак і Охотник“ не відзначаєть ся ні займавою акцією ні живійшим житєм характерів, а тільки вся його цінність у гарних українських народніх піснях, якими перерібчик старав ся обильно надолжити недостачі оригіналу. На підставі українсько-народніх жельодій доробив до тих пісень М. Вербицький прекрасні арії і саме тими піснями викликувала ся штука і на аматорських виставах кінець 40 рр. і пізнійше на українській сцені за дирекції Бачинського більше, ніж сподіване вражінє.

Є се перерібка штуки Августа фон Коцебу: *Der Kosak und der Freywillige. Ein Liederspiel in einem Anzuge*²⁾. Для характеристики мови³⁾ перекладчика наведу отсю школярську віршу⁴⁾ (ст. 22):

¹⁾ Слово, 1864, ст. 176.

²⁾ August von Kotzebue's Werke. Vier und dreyssigster Band. Wien, 1827, ст. 183 — 214.

³⁾ Про сю штуку писав кореспондент „Галичо-руского Вѣстника“ за 1849 р. (ст. 254), що „Козак і Охотник“ „має послужити за образецъ чистого выговора руского, не менѣе правилъ граматическихъ и поправности типографическоя“. Се перше, а може й одинокє виданнє, яке ужило замість твердих лъ, нъ змячених лъ, нь.

⁴⁾ Інший варіант сеї шутливої школярської вірші подав Микола Закревський: Старосвѣтскій Бандуриста. Малороссійскія пословицы, поговорки и загадки и галицкія приповѣдки, (Москва, 1860), ст. 122. Вишивки з неї у Житецького: Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ. (Київ, 1893) ст. 41—42.

Казалъ менѣ Бакаляръ: говори Азъ
Якъ-сьмъ невымовилъ гошъ мене разъ,
Казалъ вѣнъ другій разъ: говори буки,
Я ще невымовилъ, ужемъ впалъ въ его руки.

Сказалъ вѣнъ третій разъ: говори вѣди,
Вже его рука по моѣй чупрылѣ ѣде,
Якъ сказалъ четвертый разъ: говори живѣте,
Теперь вы его хлопци на лавку кладѣте.

Ой молилъ я ся, ой просилъ я ся,
Аѣ ми ся выпросити,
Аѣ ми ся вымолити.

Прійшолъ-же я до дому тай татови кажу,
Такъ мене учитель збилъ, що я ледва лажу,
Щемъ ся гѣршого лиха набавилъ,
Що учитель недобилъ, отецъ доправилъ.

Пѣйшолъ-же я до матери, тай до сосѣда,
Куда но ся оберну, всюды менѣ бѣда,
Мать мене коцюбою, сосѣдъ цибухожъ,
Ажъ ми набѣгла грушка за ухомъ.

Пѣйшолъ-же я до коршмы позбути ся туги,
Ликнулъ-сьмъ горѣлки кубокъ еденъ и другій,
Вѣтъ кварта горѣлки, доброн сивухи,
Станулъ ми свѣтъ якъ банька, а люди якъ мухи.

Не треба додавати, що ся вірша — вставка самого Витошинського та що її нема в оригіналі. Більше похибок проти наголосів і видів в народніх словах (під впливом польщини) або й зовсім ненародніх висловів, ніж у власних додатках перерібчика, помічується в його переспівуванню німецьких віршів оригіналу. На свій лад перелицьовував Витошинський й українські народні пісні.

Репертуар згаданих аматорських вистав є заразом інтересний з того огляду, що вказує, як тісно були звязані початки галицько-українського відродження з етнографічно-фольклорним напрямом на російській Україні.

V.

Спорадичні проби театральних вистав в українським духовнім семінарі у Львові не полишили ся також безслідно в галицько-українським письменстві. Під впливом театральних представлень у мурах семінара при кінці XVIII ст. почав пробувати пера в літературі Стефан Петрушевич¹⁾. Се тим більше правдоподібно, що його вступлення до семінара припадає на час пробування там згаданого вище Сточкевича.

До найперших його творів зачислив його внук Омелян²⁾ „поему написану в польській мові о новоналожених податках“, уложену правдоподібно наслідком заведеного катастру, на який покликуєть ся у своїй поемі. До того самого часу відніс згаданий внук родословну карту роду Петрушевичів у польській мові, яка зберігала ся у тогож внука.

Та ся поема є значно пізнім продуктом Стефана Петрушевича, бо д-р Франко, що дістав у свої руки його значну літературну спадщину, відносить перші письменські проби Стефана Петрушевича, здаєть ся саме на основі тих рукописий, до 1796 р., але не говорить ближше, які се проби³⁾. З його пер-

¹⁾ Стефан Петрушевич був одним із визначійших діячів на народньо-церковнім полі в першій половині XIX ст. Був сином Григорія Петрушевича, пароха Нагорець великих і декана Куликівського, та Марії Тарнавської з Гребенець. Родив ся 1772 р. По скінченню студій висвятив його 21 грудня ст. ст. 1802 львівський єпископ Микола Скородинський, що й звінчав його з дочкою львівського обивателя Марією Кайзер. Інституовав ся 23 лютого, а парохом став 5 марта 1803 р. у Добрянах, на яку то парохію презентував його Іван Станислав з Бездіди Броневський. (Антін Петрушевич — Дополненія ко сводной Галицько-руської лѣтописи, ч. II, Львів 1897, ст. 14—15). В 40 і 50 pp. був деканом і надзирачем народніх шкіл стрийського округу.

В 1828 р. іменував його тодішній уряд членом комісії, що укладала ґрунтовий катастер для стрийського округу. З тої нагоди уложив карту стрийського округу, яку переховував у себе його внук парох Буська Омелян Петрушевич, а яка згоріла 1856 р. Як декан брав Стефан Петрушевич діяльну участь в народнім відродженню і політичнім житю галицької України в 1848 р., хоч на перший плян не виступав ніколи. Прожив над 80 літ і вмер 1860 р. в Бережниці в свого зятя о. Івана Нокинського.

²⁾ В біографії роду Петрушевичів, зладженій для біографа Ів. Ем. Левицького, якому на сім місці складаю подяку за позволення покористувати ся нею.

³⁾ Іван Франко — Галицький „Москаль Чарівник“ (Записки Наук. тов. ім. Шев. т. XXVII) ст. 5.

шого твору, надрукованого „Głos ludu Ruskiego w dzień poświęcenia na biskupstwo grecko-katolickie Lwowskie, JW. IMci X. Mikołaja Skorodyńskiego, przez Stefana Pietruszewicza, Alumna grecko-katolickiego generalnego Seminarium (We Lwowie. Drukiem G. W. Wichmana, 1799, 4°)“¹⁾ і з панегірика Модестови Гриневецькому²⁾ можна думати, що се були панегірики. Одначе зберіг ся також уривок його іділли з 1802 р. в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. Тому можливо також, що він оспівував в перших своїх пробах сільське жите, яке припало йому дуже до вподоби. В листі „do Przyjaciółki“ нарікає він, що його замкнули в самоті, „gdzie miłość święta nosi cechę zbrodni. — Ach! Wolność! — Miłość! — te najpierwsze żywioły, dla czuley duszy i tak potrzebnymi iak powietrze do oddychania a światło do widzenia“. „Przyznam się, piше дальше Петрушевич, że chociaż w mieście zrosłem iednak że żadnym sposobem nie mogę się do mieyskich stukow i nie-spokoyności przyzwyczaić — Wieś bardziey mi się podoba z tych względów że

„Na wsi mieszka radość żywa
Tam uprzejma, tam prawdziwa
Wstyd rumieńcem twarzę wdzięczy
Prawa miłość Cnota więczy“³⁾.

Жаль, що згадана іділла не заховала ся в цілости, бо вона змальовувала вірно й плястично чарівні сцени обжинок. Вкупі з сільською природою любив Петрушевич також тихе родинне жите. А що по старому українському звичаєви був дуже гостинний, то й збирало ся у нього на св. Стефана до 100 осіб. Самих дітей було в нього десятеро, пять синів і пять дочок. Саме з нагоди з'їзду рідні на його іменини написана „Піснь Родынная“. Пробував сил і в байці і одну таку байку „Мурашокъ и муха“, переклад із польського, подаю разом з двома згаданими поезіями в додатках.

Полюбивши сільську тишу та її щирих, незіснутих культурою мешканців, він заінтересував ся скоро їх духовними пло-

¹⁾ Іван Ем. Левицький — Галицько-руська бібліографія за роки 1772—1800, Львів, 1902, № 96.

²⁾ Ів. Ем. Левицький — Галицько-руська бібліографія XIX століття, т. I, № 1269.

³⁾ Збірка рукописей по Стефанови Петрушевичеви в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові, LXV, ч. 6.

дами та з початком 30 рр. записав споре число приповідок, що дійшли до нас у кількох рукописах¹⁾. Переважну часть того збірника з пропусками цензури друкував 1887 р. латинкою „Przyjacieł Domowu“²⁾. Фольклористичному замилованню треба завдячувати також такі речі, як співомовка „Ге!“ та народні заклинання „Дівка парубка проклинає“, які також друкую в додатках. До того самого розряду його творчости треба зачислити й гумористичну легенду про св. Петра, оброблену в віршовій формі, п. з. „Людская повѣстка о св. Петрѣ“³⁾, написану „на язичѣ малорусскомъ“, як писав його внук Омелян, на однім аркуші folio. Рукопис зберігала ся в Омеляна Петрушевича, тепер, здасть ся, має її у себе д-р Ів. Франко.

Та найбільше любував ся Петрушевич у драматичних штуках. Д-р Ів. Франко вичислив у згаданій статі „Галицький Москаль Чарівник“ цілий ряд драматичних творів, переписаних рукою Петрушевича. Ось вони: „Intermezzo albo parafianin pierwszy raz w Berlinie, komedya w pięciu aktach“, „Czterdziestoletni kawaler, komedya w jednym akcie“, „Dwoch rywalów albo iaki oyciec, taki syn, komedya w czterech aktach“, „Dziedzictwo, komedya w jednym akcie“, „Niemy, komedya w jednym akcie“, „Umarł i ożenił się, komedya w jednym akcie“, „Powrót z Indyi albo rozumna kobieta, komedya w trzech aktach“. Наводжу навмисно ці заголовки, бо раз — се, можливо, частина репертуару початкових вистав у духовнім семінарі, а потім се частина тої літератури, з якої черпав Петрушевич поживу та брав взірці до своїх творів. Можливо також, що меж ними знаходять ся і його власні перерібки, бо приміром у згадуванім зборі „Teatr polski“ є також комедія „Umarł i ożenił się“ (VII т.) але в двох актах⁴⁾. В додатках друкую також його діяльовану пародію ідилії „Wasył, Kyrýł i Fedko, Ekloga Moskiewska“, що зберігаєть ся у двох копіях, одній

¹⁾ Одна находить ся у бібліотеці Оссолінських у Львові, дві в університетській бібліотеці у Львові, а одну закупив варшавський збирач приповідок Бернфельд (Житє і Слово, т. II, Львів, 1894, ст. 440).

²⁾ Іван Ем. Левицький, op. cit. N. 1037.

³⁾ Іван Заневич — Літературні стремління галицьких Русинів 1772—1876. (Житє і Слово, т. II, ст. 442).

⁴⁾ Що Петрушевич був зазнайомлений з тим збором, доказом того вірші, виписані його рукою, з одною з опер у тім зборі. Се вірші „Každy, któremu się serce pali i Serce im przeszkód ma więcej“, які знаходять ся на 6 і 54 сторонах опери „Czekina albo cnotliwa panienka, opera z Włoskiego tłumaczona we trzech aktach. (Teatr polski, т. 54).

неповній, другій так само як перша, переписаній його рукою і повній, а яка (вона на мою думку є твором Петрушевича) навіть коли не походила би зпід пера Петрушевича, є інтересна як діяльої того роду, які відогравано в семінарі попри тяжші штуки і як парафраза звісної екльоти Вергілія.

Галицьким „Москалем Чарівником“ назвав д-р Ів. Франко Петрушевичеву „Первописну Оперу Мужъ старій, жбінка молода“. Ся назва говорить zarazом про сюжет і зміст Петрушевичевої штуки. Д-р Франко відносить її на основі родинної традиції до 30 рр. На скільки сей здогад вірний, займу ся тим пізнійше при публікуванні польського оригіналу сеї штуки. Ту зазначу тільки, що польська рукопись має дату дуже виразну та певну: 1849 рік.

За те до половини 30 рр. треба віднести його панетірик „Жа́ль Рскагѡ Людѡ за ёгѡ Императорскимъ Величествомъ Францомъ І“, написаний 1835 або зараз наступаючого року. (Його подаю також у додатках тільки з уваги на час його написання). Невірно є твердження д-ра Франка, що деякі вірші Петрушевича друкувала „Галицька Зоря“ в 1848 р.¹⁾

Зрештою Петрушевич любив списувати всяку всячину латинською і польською мовою: пісні, вірші, лікарські поради, історичні звістки, граматичні замітки і розвідки (здасть ся до нього належать розвідочки: O Pisowni polskiej (N. 27) і O Rodzaiach Przypadkowaniu i Czasowaniu polskiem (N. 21), приповідки, байки, анекдоти, повістки — в роді тих, „яки не-нѣшни (sic) часописи подають для забави и науки читателей“. Один з таких збірників був в руках Омеляна Петрушевича, се „Radca domowy“, де подані способи лічення різних хороб у людей і домових звірят, господарські приписи, що дотикали садівництва, рільництва, городництва то що. Інші такі збірники находять ся в Антона Петрушевича.

Таксамо різнорідну всьчину писав, а мало що друкував другий учасник семінарських вистав — Келестин (Долинян-ненко) Скоморівський. Писав дуже багато, переважно оригінальних поезій. Є між тими поезіями багато „думок“, „од“, сонетів, парафраз, псалмів і молитов, далі байок, алегорій, сатир

¹⁾ Пор. Галицький „Москаль Чарівник“. Між рукописами Петрушевича в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові находять ся іще „Пісньи въ время ѿ. Автср҃гін (N. 23) і Посщеніа церковныхъ“. „Слово“ в день св. Онуфрія, Петра та Павла (N. 19).

і шарад. Перекладав на народню мову „Листи апостольські“ і „Діяння апостольські“ та німецький катехизм Леонгарда. Збирав також матеріали до словаря української мови, який був майже готовий¹⁾. Та все те лишило ся в рукописах, а надрукованого є дуже небагато. В 2 часті „Вівка“ помістив Іван Головацький на ст. 62—64 „Птиць-послы“ а про його звязь з польськими конспіраціями свідчить вірш „Na czest' bratej powerniwszych z niewoli 2 Bereznia 1848 (Wytajcie bratia! Anheły pokoju, Szczęsne sły światu łuczy prawdy wiecznej)²⁾. Крім того видав друком переклад трагедії Хомякова „Брмак“ неримованим пятистопним ямбом з великоруської мови 1849 р.³⁾. Перекладав також „Верховинців“ Корженьовського, та сей переклад затратив ся⁴⁾.

Драму „Карассу Górale“ Йосифа Корженьовського перекладав на українську мову також Микола Устиянович, без сумніву учасник семінарських вистав і для її популярности і ще більше з уваги на її предмет, який інтересував Устияновича. За переклад прийняв ся Устиянович іще 1849 р. і виконував свій переклад так, що ся драма подобала більше на український самостійний твір, ніж на переклад з польського. Очарований красою предмету, який був йому більше відомий, ніж Корженьовському, розширив „Верховинців“ до такого об'єму, що в оден вечір годі було представити їх на сцені. Тому нового перекладу сеї штуки, призначеної для нашої сцени, підняв ся пізнійше Ксенофонт Климович⁵⁾. Але оригінальної штуки драматичної не полишив Устиянович по собі жадної так само, як Антін Могильницький і „руська трійця“: Шашкевич, Головацький і Вагилевич.

З ентузіазму галицьких Українців для новозаснованого театру в 1864 р. скористала вандрівна трупа польська Лобойка, яка крім звичної вже штуки-перерібки „На миловане нема силованя“ давала також нужденні фабрикати иншого учасника семінарських вистав — Софрона де Витвицького, що ціле

¹⁾ Волод. Підмастирський — Келестинь Скоморівскій. Біографічна замітка. (Зоря, 1886, ч. 20, ст. 339.

²⁾ Іван Ем. Левицький — Бібліографія, I, N. 485. Сей вірш передрукував д-р Ів. Франко в Зорі за 1886 р. ст. 339—340.

³⁾ Брмак, сумогляд в пяти дѣйствах мѣроу сочиненія Хомякова Алексѣя. Перевѣд на языкъ рускій.

⁴⁾ В. Підмастирський оп. cit. ст. 339.

⁵⁾ Слово, 1864, ч. 29.

жите вмів випрошувати ся і випрошувати ся в різні табори. Вкінці, ставши послом до кравового сойму, зачав накликувати „Do zgody! Bracia, do zgody! Щоби наглядно показати всім невірющим в його вимріяний ідеал, написав дві мельодрами, в яких показав, що може „Mylost' i Zhoda“¹⁾, а які шкоди приносить „Bratnaja Nezhoda“²⁾. В обох них дієві особи або просто говорять, або співають все одно з музикою чи без музики, як сам каже в тексті автор. Мимо запевнення, що мельодрами написані в „czysto ruskim jazyci“, в них цілі леґіони слів церковних, польських і т. д. Яка мова, така й правопис. Ті штуки наробили багацько шуму в сучасній польській пресі, але „Dziennik polski“, все таки, „co się tyczy wartości literackiej, rozbierać“ їх не думав. Не зробив вражіння на Витвицького й дотепний вислів Остапа Левицького, що з нагоди того, що „Mylost' i Zhoda“ посвячена автором „Pro nepřeminuju czest': Myłym rodymciam! także pro niezabud' młodych! mni wże mynuwszych lit i hadok J. W. Bolesławu hrabiomu z Duninów Borkowskiemu“, братови Лешка Борковського, автора славної „Cymbalady“, пригадав йому початок останньої поеми:

„Dziwował się miesiąc patrząc na świat z góry,
Na co Pan Bóg stworzył takie wielkie rury!“³⁾

Витвицький друкував далі свої елюкубрації і випустив у світ 1863 р. новий купіроз: „Dwa holuby wodu pyły, A dwa kołotyły. Narodnaja opera z 6 tańciami w II aktach. Ułożena z 12 żywych pisnej czysto ruskych. Koždyj akt kinczyt sia kozakom sławnoho Padury“. А хоч автор, як і в двох попередніх, заявив тут також на 59 ст., що „za wsi hadky pyśma seho pered c. k. ustawamy prawa prasowoho widpowidaje sam soboju jako poseł krajowyj“, все таки скажу кілька слів про сю штуку, щоби на тім прикладі зілюструвати спосіб констрування мельодрами чи опери в Витвицького.

¹⁾ Повний заголовок: Mylost' i Zhoda, abo Winczanyje Helenny, kniahyni ruskoi, z Kazimirom II. Sprawedlywym, korolem polskim. Historyczno-lycarskaja Melodrama w 3. aktach. Lwów, 1862.

²⁾ Bratnaja Nezhoda, abo Posmertni Dny Władymira Welykaho. Historyczno-lycarskaja Tragedja, w 4. aktach z XI. Stolicyja. Lwów, 1862.

³⁾ Mylost' i Zhoda. S. Witwicki. Вечерницѣ, 1802, ч. 15, ст. 119.

Головна вартість сеї опери 12 українських народніх пісень¹⁾, до яких дібрав автор кілька осіб, неначе маріонеток, а ті особи, то solo, то в дуеті або й хором співають усі ті пісні одну за другою. Скінчивши одну пісню, дієві особи поговорять трохи зі собою і накручують розмову так, аби можна було заспівати зараз наступаючу з черги пісню і так далі, а, розуміється, часом і потанцюють. Зміст опери побудував автор на отсих особах: закоханій парі, нещасливому суперникови, старому вітчимови, молодій мачосі, гуляючій з хлопцями, та трьох козаках. Молодий козак Гринь Заверуха любить сироту Гальку та має її обопільну любов. Але вітчим Гальки Стефан Хмура та його жінка й мачоха Гальки Ксенька не хочуть нічого знати про ту любов, бо задумали віддати Гальку за гордого богацького сина Андрія Жука. Се все одначе не перешкаджає в другім акті вітчимови і мачосі віддати Гальці її майно та дозволити на вінчання з любленим козаком Гринем. Для товариства Гриня додані три українські козаки. Акція відбувається у сільськім гаю на подільсько-українським пограниччю в новітших часах. І не штуки Витвицького, а українські пісні, українські танці і українські костюми в них стягали українську публіку на вистави²⁾.

В додатку до „Dwa holuby“ заявив „Rusin zadumany“, що як дозволить йому здоров'я, то видасть з кінцем року „zajmującą nieco rozprawę o Huculach t. j. o ich możebnem pochodzeniu, o ich mowie, zwyczajach, obyczajach, przesądach, o ich dobrej i złej stronie“. І дійсно 1863 появилася „Rys historyczny o Huculach“³⁾. Тут і додав географічну мапу гуцульської полони. Витвицький був парохом в Жабю і для фольклорної праці простиралося для нього широке поле.

¹⁾ Ось вони: 1) І звідси гора, і звідтам гора, 2) Ой в саді вишня — ой за садом дві, 3) Два голуби воду пили, 4) Перестань тужити, не тра парікати, 5) Ти, дівчино, із Подоля, 6) І шумить і гудить, 7) Як мя ніч покрие, 8) Закотився місяць в хмари, 9) Бодай ся когут збудив, 10) Ой там під вишнею, там під черешнею, 11) Пливе човен води повен і 12) На долині при Чигрині.

²⁾ Слово, 1864, ч. 27.

³⁾ Ще в 1852 р. в Зорі Галицькій помістив він: „Статистическо-историческое обозрѣніе Гуцуловъ въ Коломыйскомъ округѣ со характеристикою ихъ“, ч. 54—56; пізнійше по виданню „Rysu historycznego o Huculach“ помістив ще в „Правді“ дві статейки з сеї області, а то „Якій крѣмъ иншихъ обхѣдъ весѣльный у княгини гуцульскихъ“, ч. 2 за 1868 р. і „Дещо въ традиціи гуцульской“, ч. 7 і 8 за 1869 р.

Перші зародки своєї літературної творчості і популярності виніс з семінара й Рудольф Мох¹⁾, що вже між товаришами відзначався дотепом і вславився як актор у мужеських ролях в семінарі і пізніше в аматорських виставах. Перші виступи його на літературнім полі відносять до останнього року побуту в семінарі 1840 р., а друком випустив у світ свої панегірики та збірничок віршів гарною народньою мовою зараз 1841 р.²⁾ Але популярність серед галицьких Українців здобули йому не панегірики, яких не переставав писати ціле своє життя, але згадана збірка поезій (Мотыль) і драматичні твори та проповіднича діяльність, передовсім по місцях.

Його перша комедія „Справа в селі Клекотині“ була першою українською оригінальною комедією в австрійській Україні взагалі. Перед виходом у світ була звісна популярно під назвою „Сварка“. В листі з 16. IX 1848 р. просив Мох Якова Головацького не публікувати тої часті „Сварки“, яку вже переписав. Мох мав свій уклад, яким надіявся „що трохи допомогти нашим“. А поперед усього перестерігав Головацького, щоби його твір „безь вѣдомости Старшихъ“ появилася за границею³⁾. З того виходить, що Мох почав писати свою „Справу“, коли його звербовано до участі в виданні „Вѣнка“ та що Мохова комедія мала вийти в Відні. Помогти своїм хотів автор тим робом, що його твір мав бути сатирою на панщизняні порядки, як се стверджує також лист Йосафата Кобринського до Моха⁴⁾. Та сатиру на панське знущання над хлопом затемнюють карикатура й пияцтво, що роблять хлопів дурними й ледачими.

„Справа в селі Клекотині“ не є правильно збудованою драмою, нема тут поділу на акти, тільки зазначені відступи I, II, III, але все таки в живім діялоу змальовував Мох випадки одного дня в галицько-українській селі за панщини — з його невідмінними додатками: війтом, присяжним, Жидами та вояками. Ціла подія відбувається у корчмі, та мимо того характерні акції змальовані реально, нерідко за грубо. До цілості достроюється гарна мова, повна народніх зворотів, і вірш гладкий

1) Біографічні дані в „Иллюстрирован. Календ. общ. им. Мих. Качков. за 1893“, ст. 93—99; Справа в селі Клекотині, Львів, 1900.

2) Пор. мою замітку „Із кореспонденції Р. Моха“ (Відбитка з „Записок Наук. Тов. ім. Шев.“, т. LXXXI) ст. 1—4.

3) Д-р К. Стулинський, *op. cit.* ст. 204.

4) Із кореспонденції Р. Моха, ст. 11—13.

і досить плавний. Здається, що саме перерібку сей комедії п. з. „Процixa“ грали аматори в Перемишлі, а потім український театр під дирекцією Бачинського.

Сатиричну закраску має й друга комедія Моха, згадана вже повище п. з. „Терпенъ — спасень“. В цілости видала її „Наука“ 1878 р. п. з. „Памятка 3. мая 1848“. Сей напрям слідний уже в самих назвах осіб, бо арендар названий — Ворон Пявка, возний — Потягайло, атамани — Карбач, Гризун, Лупник, писар — Вовколабський, дяк — Грубогласник, господар — Гложен і т. д. Як обі повищі комедії, так і дальшу уложив віршами. Се — „Опiкунство“, знане також з заголовка „Сиротинська опіка“, чотириактова комедія з якою виступив 1864 р. Як у попередній комедії, так і ту подія взята з 1848 р. Акція відбувається в селі Зашарганцях недалеко Львова. Дієвими особами виступають в „Опiкунстві“: крім селян і громадської старшини мандатор, арендар, економ, дяк і лісничий, яким надав автор карикатурні імена. Та на сцені не побавила довго ся комедія задля її скучности, недостатчі акції, широко розведеного оповідання, повного в фразові сентенції і мілкий дотеп. Як і попередні штуки — се більше самі діяльости, а взагалі комедія не видержує критики¹⁾. Друком не видана.

Розголос в Галичині здобув собі передовсім своїми проповідями і як Наумович наслідком своїх популярних статей, оповідань то що, так Мох через свої проповіді, спеціально на місіях, був у своїм часі дуже популярним серед народніх мас. У галицько-українське письменство не вніс нічого трівогого, все таки дав першу поважну пробу української комедії в Галичині, картину народніх мук за панщини, на свій час гарну й дуже читану. Стати справжнім драматургом йому не судило ся. Недо-ставало йому познайомлення з технікою драми та вчитання у взірцях ліпших драм. Тому й переіменив Мох драму в проповідь проти панства, з яким воював у проповідях більшу частину свого життя.

Ліпшою перерібкою, ніж „Козак і Охотник“ Айталовича, була перерібка Молієрової комедії „George Dandin“ п. з. „Гриць Мазниця“ иншого учасника семінарського театру, а се Івана Наумовича, що пробував потім сили і в оригінальних комедіях, прим. „Заручини на помацки“ і т. д., які позітали в рукописах. Перерібку „Гриця Мазницю“ надрукував Гушалевиц

¹⁾ Слово, 1864, ч. 53 і 56; Слово, 1864, ч. 60. Зь Микулинцеь.

у Пчолі за 1849 р. Вона інтересна тим, що Наумович по-кладав поміж поодинокі акти ліричні вставки. Сю перерібку представлено в київськiм театрі, де публіка прийняла її з великим вдоволенням¹⁾.

Залюбованне до драматичних творів виніс із мурів семінара також Гнат Якимович, що був там 1849 р. як ученик семої класи. Почав літературну діяльність від казок, брав участь в акції виочищення східного обряду від латинських примішок, а як одушевлений у свій час аматорськими представленнями питемець, а може й актор повитав радо гадку Лаврівського заснувати у Львові український театр. Коли додати до того ще часті нарікання на вбожество репертуару й пригадати давню думку Трещаківського про вартість оброблення в драматичній формі теми про дівчину з Рогатина, то й мати мемо в головній основі ієнезу його „Роксоляни“, напис. 1865 р. Поводження „Роксоляни“ на сцені зразу, а мабуть і невдоволення, що драма не одержала премії, о яку компетував Якимович, заставило його писати другу драму, а радше перекладати чи перероблювати її з якогось чужого оригіналу. Се був Буонаротті. Між тим прийшли загальні збори „Матиці“, на яких веда ся горяча дебата, яку мову ввести в видання, а 1866 р. стали Українці в одній хвилині Великоросами... Приклонник мови „Історії“ Шараневича потрібував ступити оден крок дальше, щоби опинити ся поруч Качковського та за його намовою і гроші вийшов у світ „Одисей на острові Аета“.

Спілка з обединителями з одного боку, а ворожі напади на нього передовсім з українофільського табору з другого, дали йому причину пожалувати ся на „гоненія“ перед дирекцією імператорських театрів у Петербурзі і післати туди свою штуку, якою уже більше не хотіла одушевляти ся його вітчизна. Та „Роксоляна“ принесла йому з Петербурга тільки докір, що він не пише „великоруською мовою, тільки галицько-руським нарічем“ і рішаючи для нього опінію, що в нього нема драматичного хисту, тільки нахил до ліризму. Засоромлений побачив тепер, якою мовою говорили до нього парохіяни, коли приходили за орудкою, він став прислухувати ся, якою гарною мовою співає його нарід пісні, і написав такою мовою вірш „Річка домашня“ (1870). Що більше він став навіть оборонцем народньої мови, а проти своїх і чужих критиків відізвав ся

¹⁾ Галицька Зоря, 1850, ч. 97, ст. 619.

сумним голосом у „Псалмах“ і шукав розради в Божої Матери, складаючи в її честь пісню.

Знаний уже нам учасник семінарського театру й перекладчик „Згубленої дитини“ переклав у Відні 1852 р. на народню мову зі сербської Дюрковича „Пяницю“¹⁾, видану десять літ пізнійше в Перемишлі. Сю комедію у двох діях грав також театр Лобойка²⁾. З інших визначніших колишніх питомців і акторів згадаю ще двох. Перший з них приляг до народовецького тaborу — се Василь Ільницький, що на конкурс, розписаний комітетом українського театру 1864 р., написав історичну трагедію в 5 діях „Настася“ (Львів, 1872). Другий автор популярної довгий час пісні „Мир вам, братя!“ — Іван Гушалевич, якого мелодрами тільки ті удержали ся довший час на сцені, що до них доробив музику талановитий композитор Михайло Вербицький, також учасник семінарських вистав. Завдяки музиці Вербицького стягали українську публіку: „Сельскіи плеинипотенты“ (1870) і „Подгоряне“ (1879). За те не мали повождения: „Обманъ очей“ (1865) і „Знесенъ панщины“.

Усе вище сказано кидає з малими виїмками гарне світло на участь українського духовенства в початках галицько-українського відродження. З невеличкими виїмками воно спочивало в їх руках. І не може бути й двох гадок, що доля відродження української нації в Галичині була би посувала ся иншим шляхом, якби такі свої люди з власттю в руках, консисторії з митрополитами і єпископами на переді, не були ломили життя молодих людей, як се зробили з Маркіяном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем, Антоном Могильницьким, Миколою Устияновичем, Осипом Лозинським і з цілими десятками інших людей доброї волі, що рвали ся до праці. Не вдовольниши ся тим, подали консисторії руки антинародньому напрямови серед галицьких Українців і спільно з ним працювали над приспаннем відродженої нації. Сі два чинники поклали свою важку руку й на імпровізовані аматорські вистави кінця 40 рр., вони й заснітили на довгий час також постійну українську сцену, засновану при львівській „Руській Бесіді“ 1864 р.

¹⁾ Рукопись находить ся в бібліотечі „Народного Дому“ у Львові LV, 1.

²⁾ Слово, 1864, ч. 28, ст. 150.

ДОДАТКИ.

I. З паперів Стефана Петрушевича.

1. Uroczystość obżynu albo Zrazek Sielanki 1802.

W Mieście na Lutni grałem Mężów Cnoty, — a.

We wsi do fletu nabrałem ochoty.

I do tąd rymom mało znane dzieło

Zaczynam śpiewać; choć początek wzięło,

Zapewnie razem ze swoim Narodem,

Czego myśl prosta jasnym jest dowodem.

Bo czy się wita, czy żegna z zagonem,

Zawsze Natury odzywa się tonem

Ruska Dziewoja. Czy gdy dożnie lanu,

Niosąc na głowie wianek swemu Panu:

Zawsze piosneczkę, bez sztucznego składu

Nóci, dźierząc się przyrodzenia śladu.

Obżynęk tedy, czyli wianek pieję — b.

I całą sprawę, co się przy tym dzieje.

Nie wiem, dla czego, Moj Poprzednicy, — c.

Śpiewając otem co robią Rolnicy.

Te uroczystość całkiem opuścili?

Czy znać by fletni mey honor zrobili?

Czemuż Ich łatwość dla mnie nie została?

Aby pieśń moja, jeh pieśniom zrównała.

Kto wie? ten spadek może mnie spłynął,

Na to umyslnie — bym wieśniakiem słynął?

Zacznę więc nócić, pod słomianym szczytem,

Choć wiem, że trudno zostać Teokrytem. — d.

Muzo! Lecz niety, co opiewasz walke, — e.

Lecz Ty Wieśniaczko! co uczysz Menalkę — f.

Jak piosnki składać, dla Fillidy krasney,

Udzielmi mowy, szczerey, prostey, jasney!

Niech ja opowiem, jak na końcu żniwa,

Nóci przy wianku, Fesia urodziwa? — g.

Jak Jwasiowi Cycała Maryna,

Śpiewa z Hanušką, gdy zagon dożyna?

Jak potém Fesi uwieńczywszy skronie,

Jdąc śpiewają, w jedném gronie?
Jak Ona pyszna, wszędzie przodek trzyma.
Obok Niey družki: Tłustotyła Chyma,
Hoża Mełanka, wstydliva Parasia,
Piękna Olenia, i rumiana Hasia!
Tuż Pažia z Xenią obie czarno-okie.
Nastia zaś z Tańką obiedwie wysokie.
Reszta zaś mniejszych idą poza družki,
Swojej Kniahyni, niby wierne służki. — h.
Jak w drodze Panu, jak Pani śpiewają
Jak już przed progiem, gdy wieniec oddają?
Słowem; niech powiem z początku do końca,
Te uroczystość; którey zachód słońca,
Bywa początkiem: a końcem świtanie,
Gdy Dziedzic hojny, ma w tym podobanie.
I kontent z tego; że młodzież wesola
Wybija hopki, wiodąc szum do koła. — i.
Kogoż albowiem widok ten niewzruszy?
Chyba człowieka krzemienistey duszy —
Bo któż (даї недостас однуї картки).
Już podzielono, czym prędkiej zagony
Każdy ciekawie patrzy z ktorej strony —
I kiedy Feśia wkażesię na Niwie?
Aby zaczęła swą ręką szczęśliwie, — q.
Wielekroć zażnie nikt się nie skaliczy.
Raz się trafiło, że w tłoce niebyła,
W ten czas podobno u Popa tłoczyła:
Bo ona często coś tam nadskakuje,
Boday na jesień slubu niestarguje.
Nastia wysoka zaczynała zniwo,
Sobie i drugim była nieszczęśliwą.
Ledwie co doszli połowę stajania, — r.
Całą zapaskę podarła Parania,
Na drobne szmatki, zawiązując palce,
Wszędzie krew była, właśnie jak po walce.
Wręście i ona blisko Połudenska, — s.
Urznęła palec, poniey zaś Olenka,
Choć, jak mówiła, nigdy nie pamięta,
Ażeby sierpem została zarznięta.
Parobcy nawet byli skaliczeni,
Chociaż i z kosą i z sierpem ćwiczeni,

Nie każda Dżiewka wszędzie jest szczęśliwa,
Jedna do tańcu, a druga do żniwa,
Tak Nastia w karczmie ponieważ wysoka,
Wszystkim Parobkom najprzód wpada w oko. — t.
Fesia na Niwie nad wszystkie przodkuje:
Że zaś jest małą rzadko więc tancuje.
Biegnie już Fesia aż się zadyszała,
Coż to ci? krzykną, czyś tak długo spała?
Jużeśmy chcieli ślać po Ciebie Hanę,
Ot mi wybaczenie, brałam Malowankę — u.
Wszak wiecie dobrze: że poniesę wianek,
Darmo poyść brudno przed Pana na ganek.
A jak słyszałam: że procz Jegomości,
Będzie i Jmość, przytym wiele gości.
A Nasza Jmość powiada: że ludzie
Mówią, ładacą Dżiewka, która w brudzie,
Bo pilna fartuch co tydzień wypierze,
I choć ubogą, czystą się ubierze.
Wtém zażnie zagon, aż natychmiast właśnie
Jak kiedy Owczarz puha w wieczor trzaśnie,
Owce na wyskok biegną do koszary,
Tak tu z sierpami, czy młody, czy stary.
Na wyskok poydźcie, wszyscy bowiem chcieli,
Aby na wieczor skrzypce w dworze mieli.
Attaman z tyłu tylko pomrukiwał,
Podparłszy brodę na lasce się kiwał
Nie rzekł żadnemu, nie postaway dali!
Bo go snopami w moment obkidali.
Haśka mu nawet ta Dżiewka zuchwała,
Kilka raz piosnkę wszczepliwą zapiła
„Oy wże soneńko na wysokim derewi,
Attamanowy, bolaczka na czerewi“
A on ją przecie i razu niesłyszał,
Drzymał zapewne, bo się coś kołysał,
Przyszło południe, każdy do tlómoka,
Wnet Połudenek zjedli w mgnieniu oka
Żaden żnec nie łagł do odpoczywania, — w.
Bo jeszcze było żąc do pół stajania:
Procz tego wszyscy zarówno pragnęli,
Aby się z żniwem za wczasu zwinęli.
Iżby czas dłuższy, został do Ochoty,

Całą noc tańczyć grzechem jest z Soboty,
 Duchowny w Cerkwi, nieraz to powiada,
 Kto leniuch w służbie Bożej, temu Biada!
 Zatem w Niedziele służby słuchać trzeba,
 Kto chce dla siebie łaskawe mieć Nieba.
 Żną więc skwapliwie — aż niedługim czasem,
 Dybie Stach z skrzypkiem przynim Maćko z basem:
 Z tyłu syn Maćka Bartek liżie mały,
 Aż się pochylił dzwigając Cymbały.
 Siadłszy na snopach zaczęli grać skocznie,
 W tym i Hanuśka swoją piosnkę pocznie
 „Oy do końca zahonońku do końca,
 Nayże my pidem do domońku za sońcia“.
 Maruńka równym głosem Jey odpowie,
 Swoją piosneczką piejąc Jwasiowi.
 „Do końca do końca zahonońku pleskaty,
 Oy oraw tebe Jwaseńko wusaty,
 Do końca do końca zahonońku wużeńki,
 Oy oraw tebe Jwaseńko myleńki,
 Do końca do końca zahonońku korodki, (sic)
 Oy oraw tebe Jwaseńko sołodki“.
 Jwaś słuchając pomiarkował snadnie
 Czemu Maryna śpiewamu tak ładnie
 Oto ażeby w niej się rozmiłował,
 A procz Niey z żadną szumu nietańcował.
 Inne swym równie Mołoycom znak dały,
 Aby się w Dworze przy tańcu poznały.
 Tak z ochoceni przez grę i śpiewania,
 Nieznacznie przyszli do końca stajania.
 Już słońce siebie i cień powiększało
 Czynnemu światu pauzę zwiastowało:
 Gdy złożył radę Attaman z Polowym,
 I rzekł „kobiety! idźcie ku Domowym,
 Wszak macie Dziatki i bydełko w Domu,
 Gospodarz w polu niema doyrzeć komu
 Drobnieysza czeladź niechay niosą snopy
 A wy Parobcy kładcie rzędem kopy
 Dziewoy zaś kilka niechay wiernie plotą
 Tak się uwiniem prędzey z swą robotą“.
 Jeszcze Attaman nieskończył t(e)y mowy
 Kazdy rzecz swoją zrobił de połowy

Dobroć ich Pana słodziła (słodziła) robotę
 Miłość ku niemu ostrzyła ochotę.
 Bo miłość skora, niewola leniwa
 Ta z śmiechem robi, ta złami się z liwa,
 I aniey tę prawdę doświadczenie wyzna,
 Tedzień (?) ochota, to tydzień pańszczyzna.
 Dziewoje (Далі недостає).

Писано на трьох чвертках сірого аркушевого паперу.

2. Wasyl, Kyrło i Fedko.

Ekloga Moskiewska.

Wasyl.

Sliczna zima nadeszła, świat okryły s(z)rony
 Kyrło tysię kulisz i nos twoy czerwony,
 Lecz gdy rokosznie leżąc nad tym zmarzłym brzegiem,
 Pasiesz Capy, gryzące mech pod gę(s)tym sniegiem,
 Powiedz, jakieś ich dostał, komu je ukradłeś?

Kyrło.

O jaki z ciebie durak! bynajmniy niezgadłeś.
 Nie tylko te dwa capy, ale co jedynie
 Miłym mi jest na świecie te nadobne świnię.
 Nie ukradłem, lecz wierz mi, pomiędzy sąsiady
 Wygrałem od Mużykow, śpiewając w zakłady.
 Ale ty jakieś przyszedł do tego kozucha,
 Zapewne od jakiegoś ukradł go pastucha?

Wasyl.

Nie tylko kozuch, ale i pierczatek¹⁾ para,
 Za me pieśni wygrane wczoray od Makara.

Kyrło.

Lziesz Wasylu, wiem dobrze, że śpiewać nieumiesz.
 Mylisz się bardzo, jeśli okpic mię rozumiesz.

Wasyl.

Ja gdy nucę me pieśni zlatują się sowy,
 I wzdychają żałośnie rozrzewnione krowy.

Kyrło.

A ja gdy śpiewam na tej błotnistey dolinie,
 Kozy beczeć przestają, i słuchają świnię.

¹⁾ pierczatki — rękawice.

W a s y l.

Jeżeli prawda żeś taki śpiewak zawołany,
Sprobuymysię tu razem piejąc naprzemiany;
Ja stawię wzakład sukę czerwono strokątą,
Ogon ma zakręcony i uszy kosmate,
Dwa razy na rok szczeniąt dwadzieścioro rodzi,
I równie przednie w sankach i w chomencie chodzi;
Do niey garnek dodaję i garnek niepusty,
Ale pełny otrębi i kisley kapusty,
Ty co stawisz Kyrło?

K i r y ł o.

Rzecz naydroższą w świecie,
Ukochaną mą świnię o wyniosłym grzbiecie;
Nie masz nad nią piękniejszey, w całej naszej trzodzie,
Siostra moja codziennie doi ją w ogrodzie
A choć część mleka pije, z reszty robi masło,
Przecież swinia jest zawsze i piękną i spastą;
Do niey przydam koryto obite żelazem,
W nim i pasterz i swinia będą jedli razem.

W a s y l.

Jam już gotow do sporu, ty nadstawiaj ucha,

K i r y ł o.

I ia gotow śpiewać, lecz niech nas kto słucha.

W a s y l.

Oto właśnie nasz Fedko gnoy wywozi z chlewa;
Niech on słucha, niech powie, kto znas lepiej śpiewa.

F e d k o.

Śpiewaycie, siadźmi razem natym miękkim śniegu.
Teraz słońce ma tylko dwie godziny biegu,
I niewylazi nigdy z mglistego obłoku
Teraz przyjemna zima, słodka pora roku;
Ach patrzcie, jak wspaniale śniegię zewsząd sypie,
Z jak łagodnem odgłosem pod nogami skrzypie,
Jak na ziemi panuje lubość jakaś cicha,
Jak wdzięcznym mrozem cała natura oddycha;
Korzystaycie ztych słodkich darow przyrodzenia,
I na przemiany wasze zaczynaycie pienia.

W a s y l.

Mikoła świat ten stworzył, Mikoła nim rządzi;
Mikoła co mię lubi, niech me pieśni sądzi.

Kiryło.

I mnie Mikoła lubi, ja go wiecznie chwale;
I co dzień dużo łożowych swieczek przed nim palę.

Wasył.

W innych krajach po wiosnie lato następuje;
U nas roszkowna zima bez przerwy panuje.

Kiryło.

Gdzie indziej czystych zdrojow kwiaty szpecą brzegi;
U nas stokroc piękniejsze i lody i śniegi.

Wasył.

Luba moja Gawryłka, przecudney urody;
Milszą mi jest nad śniegi i nad same lody.

Kiryło.

Lubię z rana kapustę, kwas gdy wzniyda zorze;
Ale Jewuszkę moje lubię w każdej porze.

Wasył.

Gdy włapiach i koszuli wyidzie ma kochanka,
Piękniejszego na świecie nieuyrzysz bałwanka,
Chwyta za serca kształtem swojej szerokości,
I psy gdy ją postrzegą, szczekają z radości.

Kiryło.

Luba Jewuszką kiedy prać idzie po wody,
I czerwone jej ręce nabrzmieją jak kłody,
Ochocza, nie ustaje w przyjemnej robocie,
Ale sapie jak świnia, gdy uwięźnie w błocie.

Wasył.

Gawryłka ma jest równie grzeczną jak wesolą,
Raz gdym spał, twarz gorącą oblała mi smolą.

Kiryło.

Równa wesolość moję napada Jewuszkę,
Raz włożyła mi iż pod samą staruszkę.

Wasył.

Co drogiego Jewuszcze niosę na ofiarę,
Młodych niedzwiadkow wlesie, kiedym znalazł parę;
Dałem jej, ona wzięwszy stworzenia nadobne
Kocham je rzekła, bo są do ciebie podobne.

Kiryło.

Jam gotow mey Jewuszcze, dać życia połowę,
Dziś gdym jej przyniosł w sosnie wygnieżdżoną sowę,

Będe ja rzekła, sama karmiła myszami,
Bo ciebie przypomina czuciem i wdziękami.

Wasył.

Patrz jak moy kiernoz chudy, jak mu widać kości,
Pasterz i trzoda razem wyszli od miłości.

Kiryło.

Moja suka już więcej trzech dni jak niemoczy:
Urzekły ją podobno Czarownicy oczy.

Wasył.

Zgadnij a do zakładu coś jeszcze przyłożę,
Wiele tysięcy palek soltat (sic) wytrwać może?

Kiryło.

Zgadnij, a do zakładu coś jeszcze przyłożę:
Wiele garcy gorzałki Moskal wypić może?

Fedko.

Przeście z rownym smakiem obaście spiewali,
Oba jesteście lepsi, obaście wygrali:
Ty Wasyłku z korytem zabierz świnie tustą,
Ty zas Kiryło sukę i garnek z kapustą.
Ale już nietoperze spiewają łagodnie,
Już noc, czas do jam naszych powracać swobodnie,
Okryci dymem, zjadłszy kapusty zkrupami,
Leżeć będziem na piecu do gory brzuchami.

3. HE!

Rubaw muž drowa pry kuchni,
Jak sia czasto to traflaje;
Szczu sokierow z hory dmuchny
To He! zawsze powtoraje.

Żinka pylne to zwazala
Czemu, recze, He! wzdychaje?
Żebyś luba, o tim znała,
He! syl daje, i klyn pchaje.

Weczer pryszow, siw na ławi,
Zaczaw żinku obnymaty:
Żinka mowyt, pry ti sprawi,
Musysz znów He! powtoraty.

Iakaś Żinko, nawidzena,
 Tym He! darmo syl mnożyły:
 Boś ty dawno rozkolena,
 Łatwo można, klyn włożyły.

4. Дѣвка парѣбка проклинає.

Дѣвка зпарѣкомъ трыдни ся любили
 Потѣм ся зсобоувъ, чогось посварили
 Якъ то звичайне зчелядю буває,
 Єдно дрѣгого заравъ проклинає
 Наша ся дѣвка дѣже розлостила,
 На чѣмъ свѣтъ стоить парѣбка ганьбила,
 Бодай холошнѣ, зтебе в таньци зпали
 Бодай всѣ люде, тебе висѣмѣвали,
 Бодаєсь любивъ, а небѣвъ любленій
 Бодаєсь бѣгавъ, ѿкъ бикъ навѣдженій
 Бодай сѣмъ сѣнивъ, на ѿрмаркѣ вмѣстѣ,
 Бодайти жиди, дали палиць двѣстѣ.
 Бодайтѣ звергла, вболото кобила,
 Бодайтѣ жадна дѣвка нелюбила,
 Бодаєсь влѣсѣ, всѣхнѣй пень завадѣ(ивѣ)
 Бодаєсь дѣда слѣпного проваднѣ
 Бодаєсь сѣмъ женивъ, де кѣри не пѣють
 Поцѣлѣй ночи, де вѣтри не вѣють.
 Бодаєсь посивъ ремѣнь побѣленій
 Бодаєсь нѣвъ паску, а не пѣдголеній
 Бодайтѣ жѣнка лопатою била,
 Бодай до тебе, рѣкъ неговорила,
 Бодай тѣмъ кѣри, насѣтѣю запѣли
 Б(о)дай тѣмъ блохи збѣщицѣми ѣли
 Бодай ти сѣна, на веснѣ нестало
 Бодаѣсь вѣдавъ несолене сало.
 Бодаєсь блѣдивъ, збиравши орѣхѣ
 Бодай на тебе капало во стрѣхѣ
 (злѣточокъ немалесь потѣхѣ)
 Бодайтѣ фибра, потрѣсла три роки
 Бодай на тебе кричали сороки
 Бодай безкѣмъ злѣи пси тѣмъ опали
 Бодай на тобѣ сорочкѣ подрали.
 (Бодайтѣ злѣпси, безкѣмъ опали
 Бодайтѣ пѣвки, вводѣ покрѣсали)

Бодайт~~а~~ лих~~ѣ~~ ганьбили невѣсти
 Бода(й) на хрїстинахъ, немавесь де сѣсти
 Бодаесь ѣхавъ, а немавъ дороги
 Бодаесь пробивъ, на терни(ц)ѣ ноги.
 Бодайти вхатъ неб~~ѣ~~ло спокою,
 Бодаесь дармо все махавъ косою,
 Бодайти жѡнка горшкомъ лобъ розбила,
 Бодайти щодень пероги варила.
 Бодаесь ш~~ѣ~~кавъ, а немѡгъ знайти.
 Бодаесь нѣгди, немавъ вѣдпочиник~~ѣ~~
 Бодай жидѣвки, шарпали нариник~~ѣ~~
 Бодайт~~а~~ ввечеръ, напала слѣпота,
 Бодаесь бл~~ѣ~~дивъ, коло свого плота,
 Врештѣ незнаю — що маю казати
 На що ти було мене покѣдати
 Чижъ ~~ѣ~~ тебе вѣрне нелюбила,
 Й~~ѣ~~ с~~ѣ~~ без тридни зтобовъ несварила,
 А ты менѣ тикавъ, ~~ѣ~~ тобѣ выкала,
 Кѡлько разъ тебе, до обѣдъ кликала.
 И такъ с~~ѣ~~ знов~~ѣ~~ зсобо~~ѣ~~въ погодили
 Й~~ѣ~~к~~ѣ~~ перше б~~ѣ~~ло, такъ знов~~ѣ~~с~~ѣ~~ любили.

Бодайт~~а~~ дѣвка пританьци повер(г)ла,
 Бодайти жѡнка, послубѣ ѣ~~ѣ~~мерла,
 Бодаесь ходивъ ~~ѣ~~к~~ѣ~~ цанъ збородою
 Бодасъ водвѣрокъ вдаривъ головою,
 Бодай т~~ѣ~~ пчола в самій нѣсѣ вк~~ѣ~~сила,
 Бодай ти ~~ѣ~~зыкъ показала мила
 Бодайс~~ѣ~~ женивъ ~~ѣ~~к~~ѣ~~ чѣлъ покропивѣ.
 Бодай на тебе ~~ѣ~~пало три дивѣ.
 Бодаесь упавъ вцѣрквѣ на порозѣ
 Бодай комарѣ к~~ѣ~~сали т~~ѣ~~ вловѣ.
 Бодаесь пердн~~ѣ~~свѣ ~~ѣ~~к~~ѣ~~ прійдешъ сватати
 Бодай ты мила жѣтловъ гнала взати.
 Бодай на нивѣ десь сѣ~~ѣ~~авъ пшеницю
 Бодаесь сам~~ѣ~~ позбиравъ метлицю.
 Бодаесь ~~ѣ~~здивъ, завше по болотѣ,
 Бодаесь сл~~ѣ~~живъ лихий голотѣ.
 Бодасс~~ѣ~~ нѣгди, не мѡгъ оженити
 Бодасъ до смерти все м~~ѣ~~сѣвѣ сл~~ѣ~~жити.
 Такъ то с~~ѣ~~ завше меже людми дѣе
 Хто кого любить, том~~ѣ~~ жавше (sic) пѣе.

Писано кирилицею.

5. Мсрашокъ и Мсха.

Мсха здибала Мсрашка въ роботѣ,
 Йкъ ты працюешъ неборачко впотѣ
 Чому я вольна работи незнаю,
 Де менѣ любо тамъ собѣ лѣтаю,
 В церквѣ, костелѣ, я всюди бсваю,
 Часомъ цареви на носѣ сѣдаю,
 Нѣхто ми пѣчо за тое песмѣе казати
 Йкъжъ ты можешъ вполю роскошъ мати?
 Твоей роскоши, не газдрощъ тобѣ,
 Й цѣле лѣто ношъ ѣдло собѣ,
 На зимѣ, абымъ спокійне си жила,
 Втеплѣ хатинѣ котрѣмъ си зробила,
 Й такъ нехочъ ти дармо лѣтаешъ
 А прійде зима, та пѣчо немаєшъ.
 В мене достатокъ есть рѣжного ѣдла,
 Бо я не хочу бѣти якъ ты пѣдла,
 Йкъ позимнѣе ѣсти пѣцъ немаєшъ
 Самажъ видѣла — на лайнѣ сѣдаешъ
 А морозъ стисне, ты далѣ до шпары
 Ажъ та слонѣчко, ро(з)парить на ыры
 Отъ нехвалиса жесь така лѣнсьѣ
 Такто Мсрашокъ, мовивъ правдѣ мсѣ.
 Непотреба са лѣнив(с)твомъ хвалити
 Подлѣгъ силѣ своихъ пайлѣдше робити.

Писано кирилицею.

6. Пѣснь Родынна.

Попрыйздили, Сыноке й Дочки,
 Ђразъ зъ мален'кими, дѣвчати, штрочки:
 Цѣлаа моя люблаа родына,
 Йхъ якъ цаслыка для мене година!
 Йкъ са маєте, що оувасть слыхати,
 Чи са вамъ добре дѣе коло хати?
 Дѣти здорови, й вса хсдобина,
 Чи здоровен'ка ваша челадина?
 Ђй! хвала Богѣ, всѣмо здоровен'ки,
 Й дѣти нашѣ, бѣльшѣ й мален'ки;
 Хсдока также; челадка весола,
 Всѣмо здоровы, й людъ на школа.

Теперь сѣдайте, радомъ на школо,
Поговорѣмо, шире ѣ весоло;
Такъ ѣкъ въ родынѣ най милость панѣ,
Най намъ незгода, ѣдности непсе.

Рѣки вась наши, всѣхъ выколинали,
Ючи не ѣднѣ ноченкѣ неспали;
За тоє маемъ, тѣю надгородѣ,
Жесьмо дождали, розличного родѣ.

Оуважте себѣ, мой милі дѣти!
Ѣкъ менѣ мило звамы тѣ снѣдѣти;
Гдѣ меже родомъ згода мѣсце має,
Тамъ то ѣ шастѣ завше прикѣває.

Шанѣйте людей, вѣдете шановнѣ,
Вѣдете мати, всѣ сѣдини повнѣ;
Всѣ мы братами, всѣ ѣдного родѣ,
Пошожъ прѣймати, до себе незгодѣ?

Ѣстисѣ придасть, котромѣсь згрѣшити,
Томѣ мѣдрѣйшій покинѣнъ простити;
Восмо всѣ брата, любѣмѣсь взаємне,
Вѣде намъ жытѣ, на свѣтѣк прѣемне.

Неселѣмѣсь всѣ пры кѣпѣ нынѣ!
Богъ вѣде знами, ѣ при всей родынѣ;
Ѣкъ сѣ вѣдемо, всѣ разомъ кохати,
Шаслывость знами вѣде прѣєвати.

Нсходѣтѣсь всѣ сосѣды милі,
Быстѣсь знами разомъ веселили;
Богъ то вже знає, чи вѣдѣтъ насѣ дѣти,
Дрѣгой гостини, разомъ тѣ видѣти.

Черствѣи сыли насѣ вже покѣдають,
Тѣла сѣ наши до земли згинають;
Ѣднакѣ весело вѣдемо вмерали,
Бо сѣ намъ дѣти, добренѣкѣ оудали.

Сынове мои частѣ сѣ розѣхати,
Каждомѣ зѣ Богомъ, до своей хати;
Годѣ тѣ, годѣ знами сѣ пестити,
Ѣдѣтъ до домѣ, бо треба робити.

ДѢТИ.

Теперь съ разомъ въ порядокъ шыкѣймо,
 Ётца ѿ Матѣрь вѣски поцюѣймо;
 Такса всѣмъ треба намъ оупокорити,
 Родычи вѣдѣтъ насъ благословити.

Бѣтъ то ѿстинна по всѣмъ свѣтѣ знана,
 п къ свѣтыхъ книгахъ стойтъ написана:
 „Благодать ѿтцекъ дома оутверждаетъ.
 Клатва Матерна, домъ ѿзкорыняетъ“.

Фортѣни, щастѣ, вамъ неможемъ дати,
 Ё тоѣ треба вамъ Бога благати:
 Тнако можемо вамъ того жичити,
 Бысте щасливо могли къ свѣтѣ жити.

ВОНѢКИ.

Їхъ! нашъ Дѣдѣню! мы твой вонѣки,
 Положи на насъ просимъ свои рѣки;
 Бысмо тѣ также могли паматати,
 п нашимъ дѣтемъ, тоѣ повѣдати.

ДѢДѢ.

Най вамъ Богъ дѣе! в наоуцѣхъ поспѣхъс,
 Бысте Родычемъ, принесли потѣхъс;
 Їкс ѿ маю — ѿ то съ старайте,
 Бога съ бойте — бажнаго кохайте.

7. ЖѢЛѢ

Рѣскаго Людѣ за Ёго Ї(м)ператорскимъ Величествомъ
ФРАНЦОМЪ І.
 Цѣсаремъ ѿвстрѣйскимъ, Царемъ Галицкимъ 1835. Рокѣ
 мѣа Марта Оуспышымъ.

Вѣмно вють дзвони, снѣжній Карпатъ дробж(и)тъ,
 Санъ, Бѣгъ ѿ Днѣстеръ смѣтнѣ вѣсть розносѣтъ;
 Францъ цѣсаръ оумеръ! по церквахъ голосѣтъ,
 Людѣ рѣскѣй плаче — ѿ жалосно тѣжитъ.

Їхъ! оумеръ-оумеръ! Ётицъ всѣмъ любимый,
 Плачѣтъ народи, хотѣ в'рожной породѣ,
 Бо всѣ щасливо жили в' братнѣй згодѣ,
 Жалю, нашъ жалю — в' вѣкъ неоутолнимый.

Сорокъ три лѣта, давѣ МѢ Богѣ владѣти,
 Б' наибольшой вѣрѣ, витримавѣ статичнѣ,
 Подѣ ЁГѢ вѣрмомѣ (sic), жанисмо безпечнѣ;
 Онѣ намѣ вѣвѣ Ѡтецѣ, мы ЁГО дѣти.

Такого Царѣ, вѣк намѣ задростіли,
 Й свои ЁГѢ, синовско кохали,
 Вѣк ГѢ Монархѣ, Ѡ(т)цемѣ назикали,
 Н' цѣлѣ Европѣ, каждомѣ вѣвѣ мѣли;

Ктожѣ незаплаче, по такоуѣ стратѣ?
 При ЁГѢ тронѣ. Милостѣ, правда стали,
 Каждомѣ рѣвно, слѣшность Ѡдавали,
 Н' мѣстахѣ, селахѣ, палацахѣ, й хатѣ.

ЁГѢ, к'намѣ люковѣ, зѣ жѣтѣомѣ неоѣстала,
 Вѣдѣчи кѣ неѣкѣ, меже свѣтыхѣ лики
 Прирекаѣ просити, Благавѣ Бладники;
 Йѣбы шасливостѣ, все знамы мешкала.

Люковѣ за люковѣ — навзаемѣ Ѡдаймо —
 Покѣ Богѣ сѣгѣ, позволитѣ намѣ свѣта,
 ФРАНЦЫЗКѢ, Бѣчна памѣть все спѣкаймо,
 Й ФЕРДИНАДѢ, люковѣ, Многаа лѣта!

Стеф. Піетршевичѣ.

II. Драма Коцебу в перекладі Василя Ковальського.

ЗГУБЛЕНА ДИТИНА

Драма въ I подѣлѣ (актѣ) въ нѣмецкого.

2 стор.

О с о б ы :

Грабѣ Музе (Староста).
 Михайло, его старѣй слуга.
 Иванѣ, хлопѣ (Володимирѣ).
 Олена, его жѣнка.
 Дмитрунѣ, ихѣ сынѣ, хлопецѣ 6 до 8 лѣтъ мающѣи.

3 стор.

Зрѣлище представляе колонину (вѣдне мѣстце) въ лѣсѣ великомѣ, въ
 далека чути шумѣ великои рѣки — ѡдѣнѣ берегѣ тои рѣки видко.

ПОЯВЪ I.

(Дмитрунь, спить при великомъ камени на берегѣ близько воды).
Грабя Музе (входитъ сквапливо и обырае ся съ надзвичайною дикостевъ).

Грабя Музе. Тутки сумно и ѳдлюдно, жадного человекѣка нога ту ся незблукѣе — на тимъ мѣсци хочу умерати! ту най дикѣ звѣри тѣло мое мертве розшарпають! (роззирае ся наоколо) — густѣи лѣсъ всюда, жадной хаты поблискѣ, лише вуглереска куна димить зъ далека — вѣтеръ гонить димомъ къ менѣ. Тимъ лѣпше, то и тамъ ледве учують выстрѣлъ — жадна прихильностъ людзѣка годину мою смерти непродовжитъ. Правда! мой слугѣ! мой вѣрнѣи Михайло! они будутъ сквапливо мене шукати! али далеко ѳдъ моего палацу загнало мене сумѣне на неходими дороги! Тутъ хѣба опришки ѳтикающи ѳдъ солныця знайти мене можуть, а не мои Михайло, котрѣи зъ супокійнимъ побожнимъ лицемъ що динни, такъ якъ въ Неделѣ до Церкви цѣлыи долгии вѣкъ своѣи провадитъ! (4 стор.) Такъ далеко зъ тобовъ прѣйшло маючыи и вѣдъ всѣхъ лѣблении Старосто Грабѣ Музе! Твое остатне житенъе самохотна смерть, и спочинокъ твоего тѣла въ далекомъ ѳдлюдномъ лѣсѣ, на ѳсиннимъ звелимъ листѣ!... До чого тутъ ще бесѣди! Менѣ вже неба призначили конецъ (виімае пѣстоле зъ кешенѣ) Тихо! що тамъ шелеститъ въ лѣсѣ? чы и ту менѣ треба ѳдъ прикрихъ свѣдѣковъ втѣкати? Наи пѣмста пѣрве!... тои старѣи въ слѣдъ за мною иде... Михайле! ходи по! що ты тутъ робишь? чого ты приходишь?

ПОЯВЪ II.

Михайло и Грабя Музе.

Михайло. Бою ся дуже о моего доброго пана.

Грабя Музе. Иди по небоже! я хочу ту самъ бути — передъ вечеромъ абись чекавъ на мене въ дворѣ... но! а ты не зрозумѣвъ. иди! я тобѣ кажу!

Михайло. Панае! робѣть зъ мною що хочете, али нинѣ не вступлю ся ѳдъ Васѣ.

Гр. Музе. Чисъ ошалѣвъ? що ты собѣ гадаешъ?

Михайло. Он я добре видѣвъ, вѣчора цѣлыи вечеръ... заразъ якъ поховали Вашего (5 стор.) сина азъ до опѣвночи...

Гр. Музе. Щось такъ видѣвъ?

Михайло. Якъ Пани въ ночи страшливо, смутно разъ вразъ во своихъ покояхъ ходили! на мене якъ-смѣ ѳдло припѣсь крикнули — и ѳдло назадъ взети казали; по тому кѣлка картѣвъ написали — запечитували... а потому...

Гр. Музе. Та що потому?

Михайло. Потому пѣстольє набивали килею — (кулею).

Гр. Музе. Дурноватїи человекѣ! чижъ ты мене першїи разъ въ твоимъ житїѣ видѣвъ листи пишучого, и пѣстольє набивающого хоцьбы и кулею?

Михайло. Такъ ще нѣколи невидѣвъемъ — наипустна рѣчь отримусь якесь значенье черезъ способъ, якъ мы ю робимо!

Гр. Музе. А тиж можешъ ся дивувати? если я звичаїни (sic) работи вчера тобѣ дивнимъ способомъ робивъ? Вотець, котрїи вчера свого сина одинака поховавъ?

Михайло. Сина?... негїфванте ся на старого слугу, же онъ отверто до Васъ говоритъ. Сина! котрїи Вамъ лише журу и гризоту все робивъ.

Гр. Музе. Хоцьбы и такъ! при журахъ (6 стор.) и гризотахъ була и надѣя; Онъ бы ся бувъ може поправивъ? Теперъ вже не маю жадной жури и гризоти, алежъи жадной надѣи!!

Михайло. Жадной надѣи?!

Гр. Музе. Я старецъ надъ гробомъ, мою єдину дитину оплакувавъемъ — Жадной!

Михайло. Вашу єдину дитину?

Гр. Музе. Хочешъ менѣ ще випоминати.

Михайло. Одъ того я старїи слуга далекїи! Нѣколимъ неспоминавъ того нещасливого, которогосьте одъ себе одогнали. — Але нинѣ, коли смерть Васъ остатной помочи въ старости, а Вашому Ймѣю и Вашому масткови наслѣдника позбавила — нинѣ хочу, хоць несмысливо протѣвъ Вашего неублаганного заказа, першїи разъ вспѣмнути о добримъ Вашомъ (Иванѣ)! (Владимиръ).

Гр. Музе. (зъ гѣркою (sic) жаломъ (sic), самъ до себе). Ахъ! моїи добрїи (Иване)! Владимире! (sic)

Михайло. Призвѣтъ го назадъ до свого серця и свого дому.

Гр. Музе. Якъ ты все зблагливо вимисльїзешъ и пригадуєшъ умисне, абы мене ще гѣрше болѣло! Я его друливъ въ нужду... Ахъ онъ вже певне давно вмеръ!

Михайло. Нѣ! я не вѣру тому и нехочу (7 стор.) вѣрити, въ тоту поплоньтану вѣдомѣсть, щосьте передъ 5 роками о нимъ мали. Я не съмїю казати, що гадаю!

Гр. Музе. Кажі!... Ты гадаєшъ що тая вѣсть була змислена одъ его брата, котрїи теперечка умеръ?

Михайло. Такъ Пане! (Иванъ) Владимиръ цѣлимъ сердцемъ полюбилъ уцїиву дѣвчину — Вамъ ся того не сподобало, бо Вы великимъ Паномъ а она хлопка! Вы хотѣли зъ великого роду мати невѣстку — Вы ему заказували — онъ бувъ взаємне одъ неи люблений —

Вы его одогнали, а онъ прїимивъ ся борше нужди мѣзероти, якъ свое дѣвче покѣнути! Менѣ сердце ворожить, що онъ жїе! певно жїе!

Гр. Музе. Хоцьбы и такъ було, же мои синъ помершїи а его братъ змисливъ, абы го цѣлкоу въ мои души оддалити, и абы мой маєтокъ собѣ забезпечити — хоцьбы и такъ було, шо онъ ще тогди живѣ. Припустѣмъ того, що тая цнотлива дѣвчина, для котрой онъ моего маєтку, благословенства и достоинства зрекъ ся, же тота мовѣ дѣвчина вѣстала черезъ сѣлюбнїи звязокъ его жѣнковѣ. Возмѣмъ и тоє за правду, же онъ довго въ неї зносивъ мѣзерїю и недостатокъ, али вже 5 рокѣвъ тому! Онъ любивши ю не (8 стор.) мѣгъ витримати видѣти ю въ голодѣ, нуждѣ и нещастю, черезъ цѣлїи тои часѣ! тото сторгало его житє... ахъ! вѣрѣ менѣ онъ вже давно вмерѣ.

Михайло. Мої дорогїи Пане! для чого хочете передъ мною тати? Вы сами маєте надѣю, же онъ прїиде!

Гр. Музе. Я?

Михайло. Межи тими листами, котрїи Вы вчера въ ноци писали — и которї мене такъ несупокоють є оденъ листъ пѣдписани до Ивана, сина Вашого черезъ Васѣ блукаючого ся.

Гр. Музе. А ты ся важивъ пѣти до того габѣвету!

Михайло. Тамъ було все поотвиране, а любовъ въ боязневѣ на много ся одважує.

Гр. Музе. Досить! Ты маєшь добру волю. Пѣанаю я тоє! и ты видишь тото добре въ моєи терпеливости, въ якою я тебе слухаю, тобѣ вѣдповѣдаю на рѣчи, котрїи не кождоу вѣльно... али теперечка зѣставъ мене самого!

Михайло. Нѣ! пѣколи того неучинїю.

Гр. Музе. Я тобѣ розказую!

Михайло. Першїи разѣ въ моємъ житїю (9 стор.) мушу Вамъ непослушнимъ бути. Высьте набите пѣстоле до кешей сховали! Хотите ницѣ безъ мене бути, то мусити мене забити!

Гр. Музе. Ино набите пѣстоле робитъ тебе такъ неспокоинимъ о мене?

Михайло. На що Вамъ го треба? нема ту жаднихъ розбѣйникѣвъ въ тѣмъ лѣсѣ?

Гр. Музе. (по якимись часѣ) То правда! нехочу Тобѣ перечити, гадка абымъ ся застрѣливъ була въ моєи головѣ. Али гадка єно. Чы хочишь менѣ тото за провину взяти? Заслѣпленни думовѣ Отець! котрїи невинного и доброго сина дармо въ свѣтъ друливъ, абы всѣ свой дѣстатки другому розпустникови и невячюму дати. Скаранни Отець! видѣвши якъ черезъ тоє ставъ ся головнимъ поводомъ до розпусти и смерти другого сина? Кающїи ся Отець! котрїи межи гробами своихъ

синівъ стоить, що ихъ може самъ забивъ и поховавъ? Ждломъ роздерти Отець! которін теперечка самъ оденъ на свѣтъ въ старости къ своему словами скропленному гробови ся зближує, такіи подлий Отець! не вартъ жадного помилованя и милосердія! такіи Отець лишъ того вартъ, аби заразъ ту трупомъ леживъ! Такъ я си гадавъ мои любби Михаиле, (10 стор.) якъ-ємъ нинѣ вишовъ зъ мого палацу. Али теперъ снакше ся стало! красна днина, вспаняле (sic) сонце, ладно обя(с)нене квітками поле, кличуть мене назадъ до житя. На! маєшъ пѣстоле, оддаю го тобѣ, будь супоконнимъ (дає му пѣстоле).

Михаило. (Вѣдбераючи). Дякую Богу!

Гр. Музе. А теперъ вѣставъ мене на часъ самого въ тямъ лѣсѣ — Ёго понурѣсть є менѣ теперъ потрібна. Шумъ тихъ ялицъ лоскить великон води, най огонь моего болю охолодитъ. Иди! иди! мой добрин Михаиле! Михаиле. (Воплиivosti) Може Вы мене старого чловѣка хочете ошукати?

Гр. Музе. Я тобѣ оддавъ пѣстоле въ руки. Видишъ супокон на моемъ лици — щожъ хочешъ бѣльше? иди!

Михаило. Я слухаю (самъ до себе) али далеко не пѣду!

ПОЯВЪ Ш.

Грабя и Дмитрунь (спіючи).

Гр. Музе. Нарештѣ пѣшовъ вже! лехковѣрний! то ще едно наше добро що того непотребного дарунку якимъ є наше жите нѣхто неможе ми заборонити позбути ся — една дорога провадить насъ на сеи свѣтъ, а тисечъ випроваджує зъ него на тамтой — Иди небоже и сохранио ховай (11 стор.) тото пѣстоле у себе. Я скочу въ глубинъ води, и збуду ся того тягару, якимъ є жите мое для мене на завше! борзо — нимъ єнша гадка надѣйде (бѣжить до води и зобачивъ спечого Дмитруне). Що то є? дитина! спеча дитина? такъ блиско надъ берегомъ води! Ахъ! оно може ся лехко втопити! Щожъ то мене обходить має. Щасливый, кого смертъ въ дитинечимъ вѣку обиме аби ся нѣколи до сего нуждного житя непробудивъ (хоче скакати и застанаваєся [ся] надъ дитиновъ) якимъ то ладнымъ хлопчикъ! якъ его лице прѣмно къ менѣ обернене — якъ онъ ту прѣшовъ? що менѣ до того (хочетъ скакати въ воду). Лѣпше най ёго въ передъ уратую одъ пригоди нимъ ся самъ утоплю. Здає ся якъ бы тяжки снѣ мавъ! може его родичи шукають го? Али що я говорю? Чого тутъ стою, дальше въ свою дорогу вѣчности! (хочи іти къ водѣ) тимчасомъ кличе Дмитрунь скрѣзь сонъ) Татуню! Гр.: Що за голосъ учуло мое серце, голосъ Отця! чы ся насмѣває той хлопчина зъ мене тимъ иміомъ, котрого вже немаю?

Дмитрунь. (въ присоню виставляє руки) ходѣть д' мовѣ!

Гр. Музе. (варушенны) хоче ити до дитини а потому рантомъ одвертає ся. (12 стор.) Дурныйи человекче! та ђиъ не гадає о тобѣ, не до тебе витягає свои руки. Єишїи образъ передставляє ся въ его души. Я бимъ го єно настрашивъ — на передѣ!... що мене обходить дитина?

Дмитрунь (въ просонїю) не иди!

Гр. Музе. Яке чубо (sic, чудо) нинї Панъ Богъ во мною робить? Добре! я его збуджу, ђиъ боязливо буде ђдъ мене утѣкати, того мене угпѣває, и такъ збуду ся голосу мого сердца, котрїи помимо моєи волѣ затримує мене на тиль мѣсьцѣ (будить Дмитруна) вставаи хлопче!

Дмитрунь (отвирає очи, и усмѣхає ся до Грабїюго).

Гр. Музе. Ђиъ ся усмѣхає!... дивно... вставаи!...

Дмитрунь. (Встає и дивить ся здумѣло наоколо).

Гр. Музе. Якъ ты ту прїишовъ?

Дмитрунь. Я незнаю! а нѣ... знаю. Вивѣрку хотѣв-емъ зловити, а она скакала зъ дерева на дерево, а я бѣгъ за нею ђдъ дерева до дерева, а потому... а потому... втѣкла бѣда... таи ся змеркло, а я такъ ся змучивъ бувъ!

(13 стор.) Гр. Музе. Тасъ ту легъ спати?

Дмитрунь. А не я ще багато плакавъ, хотѣв-емъ до дому, до Мами до Тата, али незнаю дороги — такъ-емъ голосно плакавъ, (хотѣв-емъ) кликаемъ Мамо! Тату! али не знаю чому они ся невѣдзивали — потому була нѣчь, а я ся дуже боявъ, дуже, дуже! кликати вжемъ бѣльше немѣгъ, а якъ зробило ся темно, то я тихо сидѣвъ, боюъ ся боявъ, а потому нарештѣ заснуемъ.

Гр. Музе. А що будешъ теперечки робити?

Дмитрунь. Си теперъ днина, таи Вы коло мене, я ся вже небою!

Гр. Музе. А мене ся небоишь?

Дмитрунь. Васъ? та чого? Або Вы нелюбите мого Тата? всѣ люди его любять?

Гр. Музе. А ктожь твої Тато?

Дмитрунь. Всѣ сосѣди называють го добримъ сосѣдомъ, якъ го здибають на улицѣ, або якъ до насъ поприходять, то кажуть: Слава Йесуу Христу! якъ ся маєте добріи сосѣдо?

Гр. Музе. Та не має єишого име?

Дмитрунь. Я не знаю.

Гр. Музе. А якъ ты ся називаєшь?

Дмитрунь. Я Дмитруню...

Гр. Музе. А де мешкає твої Отець?

Дмитрунь. Коло церкви такои заразъ, бо видко церковъ, въ маленьки хатчинѣ, де телетко (14 стор.) бѣгає, тамъ черешнѣ передъ

в'їкнами. О! въ насъ багато сливокъ, одна яблїнка черешне... он я голоденъ, дуже голодний! дайте менѣ їсти, прошу Васъ!

Гр. Музе. Я нічого немаю.

Дмитрунь. То попровадьте мене швидко до моєї мами!

Гр. Музе. Иди! ты вже знайдешъ дорогу. Я тутки мушу бути.

Дмитрунь (обзирає ся). Якъжъ ту дерева? а якъ много, самѣ ялицѣ, таи скрухъ — а кудажъ ту дорога? покажѣть менѣ прошу Васъ — запровадьте мене до мами, она Вамъ дуже ладно подякує.

Гр. Музе. А твоя мати также такъ добра якъ твої отець?

Дмитрунь. О ще лѣпша — Тато часомъ буває смутний, а тогди мама буває веселїйша ажъ Тато ся засмїють.

Гр. Музе. А чомужъ твої Тато смутний?

Дмитрунь. Я не знаю.

Гр. Музе. А вы бѣди?

Дмитрунь. О мы! ми їмо молочну кашу — на свѣтїи вечеръ пече мама плацки, а на великоднѣ с'вята велику пасху и поросє — ахъ якїи же я голоденъ! дайте менѣ що їсти.

Гр. Музе. Я не маю нічого.

(15 стор.) Дмитрунь. Ахъ мой Боже! то запровадьте мене до дому. Вы такъ поважнїи старїи Пань — а мама менѣ казала, абы старихъ людеи шанувати, любити. Видите! Я Васъ ся небою, я Васъ люблю! не вѣдѣвайте мене самого въ тимъ лѣсѣ (цѣлує Грабіюго въ руку и солодко притулує ся до него).

Гр. Музе. (розчулений) Ктожъ скаже що дѣти не мають жадной оборони? плач(ливый и просячий) голосъ, то є незвѣтена оборона! для чогожъ не маю на годину маленьку одложити смерть мою, абы щѣастє и утѣху вчинити нещастливимъ родичамъ, котрїи може жадной бѣльше лише тоту одну дитину мають (до хлопця) а маєшь ты ще якїи сестри або братя?

Дмитрунь. А не! Я маму просивъ, абы менѣ сестру дарували, а мама мене неслухають.

Гр. Музе. Єно одну дитину мають! въ якимъ страху твої родичи були цѣлу нѣчь.

Дмитрунь. Або я ту цѣлу нѣчь бувъ?

Гр. Музе. Цѣлу нѣчь! а теперъ вже полудне (sic).

Дмитрунь. Ахъ бѣйте ся Бога! прошу Васъ ведѣть мене швидко до дому — я маю два ладнѣ голубчики и одну кѣточку и козетку, я Вамъ того дарую, а Вы можете своимъ дѣтямъ дати.

Гр. Музе. Моїмъ дѣтемъ? (помѣрковавши ся) добре Дмитруню я тебе попроваджу, будемъ (16 стор.) шукати твоєї хати, а знаєшь ты въ которого ты боку пришовъ?

Дмитрунь. Вѣдь тамти! бо на тймъ великимъ деревѣ сидѣла вивѣрка.

Гр. Музе. То ходѣмъ тамтуда — али впередъ — то може далеко, а ты голодинь.

Дмитрунь. Дуже голодинь.

Гр. Музе. То ходѣмъ до той вуглярскои буди, тамъ хлѣба и молока достанемо.

Дмитрунь. Али такъ! хлѣба и молока, али я не маю за що купити.

Гр. Музе. Ходи я тобѣ куплю...

Дмитрунь. (розвеселеныи) Чуете! яки Вы добріи. Я буду Васъ разъ вразъ любити — и все лѣпше любити... а якъ я вѣросту а Вы будете дуже старіи, такъ що неможете сами ходити, то Васъ всюди буду провадити.

Гр. Музе. (притулює го до себе) Зробившись такъ?

Дмитрунь. Зроблю... певне (sic) зроблю.

Гр. Музе. Ходи моя люба дитино ходи! (Провадить его — зрѣлище якимъ часъ зѣстане (sic) порежне — музика показує страшливу пришлѣсть).

Появъ IV.

(17 стор.)

ПОЯВЪ IV.

Олена — Иванъ.

Олена (sic) (сама — зблѣдомъ лицемъ, розчухранимъ волосомъ на головѣ, слабымъ крокомъ надходить зъ противной стороны лѣса). Неможу дальше ити! немаю голосу кликати!... неможу ся поступити (паде пѣдъ дерево) Боже! Боже! слы немаю мои дитини знати, позволю аби мѣ на тймъ мѣсци умерла.

Иванъ (въ далекии ѿдеглости кличе) Дмитруню!

Олена. Здає ся менѣ, же ктось кличе —

Иванъ. (по хвилѣ трохи блиише кличе) Дмитруню!

Олена. (силує ся на дармо встати) То нма мои дитини!

Иванъ (по хвилѣ ще блиише) Дмитруню!

Олена (паде на задъ) Ахъ! то голосъ моего челоуѣка, то и ѿны его не знаншовъ? Мѣи бѣль, мѣи смутокъ взмагає ся що хвиля.

ПОЯВЪ V.

Олена — Иванъ.

Иванъ (приходить ставши надъ берегомъ води кличе) Дмитруню! (зобачивши Олену) Олено! ты тутки?

Олена. Не могламъ дальше.

(18 стор.) Иванъ. Не знаишлась жадного слѣду?

Олена. А булабимъ тутки?

Иванъ. Ахъ! и я надаремне шукавемъ. — Цѣлыи лѣсъ сходилв-емъ. — Всѣ звѣтри моимъ кликаніємъ розполошив-емъ — всѣ люди звабив-емъ. Нѣхто незнає де ся подѣвъ.

Олена. (зъ остатечнимъ болѣомъ розпачи) Онъ трупомъ лежить въ лѣсѣ або въ водѣ.. наветъ поховати не можемо.

Иванъ. Біи ся Бога Олено! не трать надѣи, ще доби нема якъ ся згубивъ. Я пѣду въ тои бѣкъ лѣса; тамъ надъ берегомъ багато слѣмакѣвъ, може тамъ де є, ты будь ту, докѣ ся неверну — біи ся Бога памятаи абисъ тутки була.

Олена. Та видншъ що мушу бути, хоцьбимъ нехотѣла.

Иванъ. Побѣжу до води — моли ся тнѣ часомъ до Бога.

ПОЯВЪ VI.

Олена сама.

Олена. Молити ся? я єно ще стогнати можу... и якѣже бы бувъ Богъ еслибы незмѣренни болѣ матери менше у него значивъ одъ молитви?! Якъ ту єю наоколо мене нечуле для мене — наветъ мѣи добрии человекъ такъ зимни! Онъ може ще чѣсъ рахувати?! (19 стор.) и каже, ще доби нема якъ ся згубивъ мѣи хлопецъ!... ахъ! я вѣчнѣсть цѣлу переплакаламъ одъ того чѣсу якъ го невиджу!

ПОЯВЪ VII.

Михайло — Олена.

Михайло. Добра жѣнко невидѣлисьте ту въ тѣмъ мѣсци мого старого Пана?

Олена. Нѣ! а Вы невидѣли малого хлопця?

Михайло. Нѣ! (самъ до себя) (sic) Боже! я єго такъ довго самого зѣоставивъ — куда онъ пѣшовъ?

Олена. Онъ умеръ!

Михайло. Мѣи панъ умеръ?

Олена. Ахъ! Я не знаю вашого Пана! я нещаслива мати згубиламъ дитину мою! мого Дмитруне нема! немаю бѣльше дѣтѣи! єно єдну дитину маламъ! — тота умерла! Если трохи милосердія въ души маєшъ, забѣи мене! забѣи человекѣ!!!

Михайло. Бѣдна жѣнко!... Нове нещастѣе куда ся оберну... тамъ безъ надѣи старецъ... ту въ розпачи зѣстаюча мати! Обовезокъ и любовъ ближнього тѣгне мя зъ одѣси и затримує мене тутки!

Олена. Иди одъ мене! если немаєшъ ножи житѣе менѣ одоймати, то лиши мя саму!...

(20 стор.)

ПОЯВЪ VIII.

Грабя Музе. Дмитринь (sic) и передїишіи.

Дмитрунь (зъ далека кричить) тамъ! тамъ!

Олена. Га!... що то було?

Дмитрунь (бѣжить до матери) Мамо! Мамо!

Олена (сидючи підъ деревомъ, обѣймає и тисне го до грудїи, єи утѣха помѣшана зъ шаленствомъ... дивить ся дико... и зновъ цѣловъ силовъ тисне го до себе).

Дмитрунь. Мамо! ты мене тиснешь.

Олена (пустила дитину, потому обѣимила дерево геибы вмиѣла... взноєть руки свої до неба и кричить): Боже! Боже! я!... я!... (геиби нежива паде підъ дерево).

Дмитрунь. Мамо а Вы хорѣ? а Вамъ жаль за мною? Мамо негѣвайте ся на мене... я вже коло Васъ, здоровыи...

Михайло. Богу дякую ласкавыи Пане що Васъ знаходжу.

Грабія Музе. (дивячи ся на Олену и Дмитрунѣ мовить до Михайла) тихо! тихо!

Олена. Мое любко! я тебе зновъ маю! наи теперъ моя хата горить, наи градъ пустошить мое збѣже -- я недбаю, коли Тя маю, мѣи Дмитруню! мое любо! мое житє! мое все!

Дмитрунь. А где тато?

(21 стор.) Грабя Музе. (самъ до себе) Яка приємна добра жінка.

Дмитрунь. Тои Мамо добріи старїи панъ давъ менѣ вѣсти и хотѣвъ мене до дому вести.

Олена. (складає руки) Я Вамъ не встанѣ подекувати! тога втѣха котрусьте менѣ зробили є для Васъ достатечною надгородою.

Грабя Музе. Вы незнаете жінко добра кил'ко я тои дитинѣ винишъ? Она собѣ заслужила въ мене, абишъ ю любивъ, дуже любивъ — Она бы могла мене на ново зъ житіомъ моимъ повднати. Слушайте! я Вамъ скажу одну рѣчь! я маючи Боярѣ, немаю жаднихъ дѣтии и жаднихъ кривнихъ, дайте менѣ того хлопця, виховаю го и ущасливлю.

Олена. Я? Вамъ мою дитину дати?

Гр. Музе. Прїиму ю за свою и цѣлыи запишу мастокъ.

Олена. (обѣимила дитину руками, боязливо) Чы є якіи мастокъ въ свѣтѣ, за котрой правдива мати, може свою дитину дати?

Гр. Музе. Я богатїи человекъ, якъ жемъ дуже бѣднїи (о нещасливїи).

Дмитрунь. Тои старїи человекъ мѣгбы ся до нашего села спровадити.

Гр. Музе. Хотѣвбисъ того Дмитруню?

Дмитрунь. И ще якъ? Вы були такъ добри для мене, я бимъ бувъ на вѣки для Васъ добримъ.

(22 стор.) Гр. Музе. Добрїи, любїи хлопче! то все ѡдно, чы Вы до мене або я до Васъ. Поговорю зъ твоимъ Ѡтцемъ. Де Вашъ человекъ?

Олена. Ахъ Боже! Дмитруню! твои отецъ ще тебе ташко шукае, пѣшовъ туди якъ тотъ скали (иде до берега) Иване!

Гр. Музе. (самъ до себе) Иване!

Олена. (махаетъ хустковъ) Иване! Иване!

Гр. Музе. (зѡстхнувши) такъ ся називавъ вѣгнаны ѡдъ мене синъ мой!

Олена. (дивить ся въ тамту сторону) Ѡнъ иде, якъ борзо иде!

Дмитрунь. (бѣжитъ напротївъ) Тату! тату!

Олена. Вже догонивъ! ахъ яка утѣха!

ПОЯВЪ IX.

Иванъ и переднїишїи.

Иванъ (несе Дмитрунѣ на рукахъ) Отъ є! є нашъ хлопчикъ, о Боже! (пѣдоимає го до гори).

Гр. Музе. (зобачивши Ивана кричить) мѡи синъ!!!

Иванъ. (дивить ся на Грабію до вѣки геиби остовпѣлыи, кинувши дитину матери на руки — Грабію до нѡгъ) мѡи Отче!

Олена. Що то є?

Михаило. Богу наи буде хвала.

(23 стор.) Гр. Музе. Иване!

Иванъ. Тато! ахъ мой Тато!

Гр. Музе. То твоя жѣнка и твоя дитина?

Иванъ. Моя жѣнка и моя дитина.

Гр. Музе. (розп(р)остирає руки) Мѡи сину!

Иванъ. Могу ся до Васъ притулити?

Гр. Музе. До моего сердца (обїмає го) Ты мѡи синъ, моя ѡдна дитина! Твои братъ вмеръ! я бувемъ немилосердны на тебе — немѡг-емъ того ѡдѣлувати! ѡдъ самобїйства уратовала мене твои дитина — моего сина дитина бувъ мой ангелъ хранитель! (до Олени) не будь такъ боязлива добра жѣнко! може твои человекъ що страшливого Тобѣ о менѣ повѣдавъ? ходѣтъ! ще могу все тото направити.

Олена (дуже боязливо) Грабію!

Гр. Музе. Кличъ мене ѡтцемъ! Тато кажи менѣ! Га! Я зновъ ѡтцемъ, дайте менѣ дитину на руку, абиамъ го поблагословивъ.

Иванъ. Тату! слѡвъ ту бракує.

Дмитрунь. Мамо! а тои старїи добрии пань мої дїдунѣ? по видѣте якъ то добре (sic) же я за вивѣрковъ побѣгъ, та знаишовъ-емъ дїдунѣ, я знаишовъ его.

(24 стор.) Гр. Музе. (въ серединѣ дѣтей) Зъ розпачи шукавъ-емъ смерти, а л'убовъ дитя позволила знати менѣ жите (обіймає и дитє) Боже! ктож' тебе ту не пѣзнає!?

Конець.

Прем.: Аби тої штуцѣ лѣпше рускихъ характерѣвъ надати, треба би ведя'а того вданя Грабїого на газду богатого, або на бояра перемѣнити.

В. Ковальскій.

Прем. Той драмать ѡдограли Питомци Семі. руск. по первыи разъ на дни 13/25-го Лѣтого 1849 въ Сем. руск. и закончили живо-образцемъ (табльо), представляющимъ освободженъ Руси — смотри Зори ч. 17 стор. 100.

Бібліотека Нар. Дому у Львові N. LV 2.

П О Х И Б К И.

На ст. 4	2 стр.	з гори зам.	Пяткевич	має бути	Петкевич
„ „ 6	10	„ „ „ „	взяла	„ „	взяв